2002, ՕԳՈՍՏՈՍ Ա, ԹԻՎ 15 (131)

Քրիստոնյա Հայաստան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ
ԿՐՈՆԱԿԱՆ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ,
ԼՐԱՏՎԱԿԱՆ ԵՐԿՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍԲ. ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ

Քեզ միայնոյ Մօր եւ Կուսի մաղթեմք հայցելով ի քէն,
բարեխօսեա անդադար առ Որդին քո եւ Աստուած մեր,
փրկել զմեզ ի փորձութենէ եւ յամենայն վտանգից մերոց:

Շարական

Աղոթք դարձած անզուգական այս շարականի բառերով ենք հաճախ դիմում Աստվածամայր Ս. Կույս Մարիամին՝ մեր բարեխոս ու պահապան մորը՝ բարեխոսելու մեզ համար իր Որդու եւ մեր Փրկչի՝ Հիսուս Քրիստոսի մոտ՝ փրկելու մեղավորներիս փորձություններից ու բոլոր վտանգներից: Մի ընտրյալ անոթի, ում Քրիստոսի եկեղեցին բազմաթիվ տոներ է նվիրել՝ աղամորդիներիս ուսուցանելու, կրթելու, դաստիարակելու եւ ճշմարիտ կենսակերպը ցույց տալու համար: Իսկ այդ տոների մեջ իր ուրույն տեղն ու դերն ունի Ս. Աստվածածնի վերափոխման տոնը: Այն Հայ եկեղեցու հինգ տաղավար տոներից չորրորդն է:

Հայերիս համար նվիրական այս տոնը սովորաբար նշվում է ամեն տարի օգոստոսի 15-ին (այս տարի՝ օգոստոսի 18-ին) մերձակա կիրակի օրը: Այն Տիրամորը նվիրված տոներից ամենահինն է:

Թեեւ կցկտուր են Տիրամոր մասին տեղեկությունները Աստվածաշունչ մատյանում, բայց դրանք եւս բավարար են մեզ համար պատկերացում կազմելու Հիսուսի մոր՝ Ս. Կույս Մարիամի մասին: Նրա կյանքի մանրամասնությունները, ինչպես նաեւ վերափոխման պատմությունը պահպանվել եւ մեզ են փոխանցվել եկեղեցու Սրբազան Ավանդության շնորհիվ:

Ինչպես գիտենք Ս. Ավետարանից, Քրիստոսը խաչի վրա կրած Իր չարչարանքների ժամանակ անգամ չի մոռանում Իր մորն ու նրան խնամատարության է հանձնում Հովհաննես աստվածաբան ավետարանչին (տես Հովհ. ԺԹ 26-27): Շուրջ 15 տարի Աստվածամայրը հաստատվում է աղոթքների ու պահքի մեջ, հաճախ այցելում իր սիրասուն Որդու գերեզմանին ու անդադար աղոթում: Այդ այցելություններից մեկի ժամանակ էլ Տիրամորն է հայտնվում Գաբրիել հրեշտակապետն ու ավետում նրա՝ երկրային աշխարհից Վերին Երուսաղեմ վերափոխվելու լուրը: Աստվածածինն էլ այս բարի լուրը հայտնում է իր ազգականներին ու մյուս բոլոր քրիստոնյաներին՝ պատվիրելով, որ իրեն թաղեն Գեթսեմանիի ձորակում: Այդ ժամանակ քարոզությունից վերադառնում է Հովհաննես ավետարանիչը, եւ Աստվածամայրը նրան էլ հայտնում է ամեն ինչ եւ պատվիրում, որ առաքյալը Ս. Պատարագ մատուցի, որպեսզի ինքը վերջին անգամ Ս. Հաղորդություն ընդունի: Հաղորդվելուց հետո Աստվածամայրը գնում է վերնատուն: Մինչ առաքյալները լաց էին լինում, Հովհաննեսը վերցնում է մի տախտակ ու տալիս Աստվածածնին եւ խնդրում, որ նա իր պատկերը դրոշմի դրա վրա: Տիրամայրը վերցնում է տախտակը, խաչակնքում եւ դնում երեսին, այնուհետեւ թրջում այն իր արցունքներով եւ խնդրում Աստծուց, որ այդ տախտակի միջոցով մարդիկ բժշկվեն իրենց ախտերից եւ զանազան հիվանդություններից:

Երբ առաքյալները շրջապատում են մահիճը, ուր պառկած էր Աստծո մայրը, աննկարագրելի մի լույս է հանկարծ երեւում: Ներկաները սարսափում են, իսկ սենյակի վերեւում հայտնվում է Ինքը՝ Քրիստոսը՝ հրեշտակների զորքերով: Տեսնելով Հիսուսին՝ Աստվածամայրն ավանդում է հոգին: Աստվածամոր երկրային կյանքի վախճանը եկեղեցին «ննջում» եւ ոչ թե «մահ» բառով է որակում՝ հասկանալի դարձնելու համար նրա՝ երկինք փոխադրված լինելը:

Երբ հանդիսավոր թափորը շարժվում է դեպի Գեթսեմանի, հանկարծ ներկաների գլխավերեւում լուսավոր եւ պսակաձեւ մի ամպ է գոյանում՝ առաջնորդելով թափորը: Երուսաղեմի անհավատ բնակիչները չարացած գնում եւ ամեն ինչ հայտնում են հրեա քահանայապետներին եւ դպիրներին: Վերջիններս էլ միջոցներ չեն խնայում թափորը ցրելու համար: Սակայն պսակաձեւ ամպը ծածկում է նրանց չար մտադրությունը՝ պարսպի նման շրջապատելով նրանց: Շատերը կուրանում են, բայց վերստին գտնում իրենց մարմնավոր տեսողությունը, երբ զղջումով եւ ապաշխարությամբ դիպչում են Աստվածածնի մահճին:

Այդ օրը նաեւ մեկ այլ հրաշք է կատարվում: Մի հրեա քահանա, տեսնելով հանդիսավոր թափորը, մոտենում է դագաղին՝ այն տապալելու մտադրությամբ: Սակայն երբ դիպչում է դագաղին, հրեշտակն աններեւութաբար թրով կտրում է նրա երկու ձեռքերը: Ձեռքերը մնում են դագաղի վրա, իսկ քահանան ընկնում է եւ խորապես զղջում իր արածի համար: Պետրոս առաքյալն էլ, տեսնելով քահանայի զղջումը, բժշկում է նրան: Հետագայում այս քահանան դառնում է Քրիստոսի սիրո վարդապետության ջերմեռանդ տարածողներից մեկը:

Ս. Բարթողոմեոս առաքյալն այդ ժամանակ Երուսաղեմում չէր: Երբ վերադառնում եւ իմանում է կատարվածի մասին, շատ է տխրում, քանզի չէր կարողացել վերջին հրաժեշտը տալ Աստվածամորը: Մյուս առաքյալներից խնդրում է, որ գերեզմանը բացեն, որպեսզի վերջին անգամ հրաժեշտ տա նրան: Երբ առաքյալները բացում են գերեզմանը, այն դատարկ են գտնում: Այդ պահին երկնքից մի ձայն է լսվում, որն ասում է, թե Աստվածածնի մարմինը երկինք փոխադրվեց: Բայց ձայնը նաեւ պատվիրում է, որ Կույսի փայտի վրա դրոշմված պատկերը տան Բարթողոմեոսին՝ որպես մխիթարություն:

Ըստ Մովսես Խորենացու՝ Հայաստանի առաջին լուսավորիչն այն բերում է Հայաստան եւ զետեղում Անձեւացյաց գավառի Դարբնոց կոչված տեղում, ուր հետագայում, ի պատիվ Աստվածամոր, եկեղեցի եւ կուսանոց են հիմնադրվում:

Շարունակությունը էջ 2

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի շնորհավորական ուղերձը Արկադի Ղուկասյանին ԼՂՀ նախագահի պաշտոնում վերընտրվելու կապակցությամբ

Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը Գերագույն հոգեւոր խորհրդի եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբանության անունից շնորհավորական նամակ է հղել Արկադի Ղուկասյանին ԼՂ Հանրապետության նախագահի պաշտոնում վերընտրվելու առիթով: Նամակում ի մասնավորի ասվում է.

«ԼՂ Հանրապետության նախագահի ընտրությամբ Արցախի հերոսական ժողովուրդը վերստին հաստատեց ազատ ապրելու իր կամքը եւ իր պատրաստակամությունը՝ ընթանալու Արցախի պետականության զորացման, երկրի կայունության ամրապնդման եւ բարգավաճման ճանապարհով:

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի լուսո խորանից աղոթք ենք բարձրացնում առ Աստված, որ Իր հանապազ օրհնության ներքո խաղաղ ու ապահով պահպանի հայոց Արցախ աշխարհը եւ աջակից ու առաջնորդ լինի Ձեզ՝ նախագահի բարձր ու պատասխանատու պաշտոնում՝ հանուն հավասավոր մեր ժողովրդի հայրենաշինական իղձերի իրականացման:

Թող Տերը պարգեւի Ձեզ քաջառողջություն, ուժ, կորով ու եռանդ»:

Գարեգին Բ կաթողիկոսն ընդունեց «Ճապոնիա-Հայաստան բարեկամություն» միության անդամներին

Օգոստոսի 10-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն ընդունեց «Ճապոնիա-Հայաստան բարեկամություն» միության անդամներին՝ միության նախագահ Նակաջիմա Հիդեհարուի գլխավորությամբ:

Շուրջ 15 տարի առաջ ստեղծված այս կազմակերպությունը նպատակ ունի ճապոնացի ժողովրդին ներկայացնել Հայաստանը, հայ ժողովրդին, նրա պատմությունը, մշակույթն ու լեզուն: Իսկ միության հայ անդամների ջանքերով ուսումնական այս տարվանից Հայաստանի հանրակրթական դպրոցներից մեկում ճապոներենը կարող է ուսուցանվել որպես օտար լեզու:

Վեհափառ Հայրապետը, բարձր գնահատելով ժողովուրդների բարեկամությունը, նկատեց, որ Ճապոնիան այն եզակի երկրներից է, ուր չկա հայկական գաղթօջախ, ինչն էլ առավել գնահատելի է դարձնում միության առաքելությունը:

Հանդիպման ընթացքում Նորին Սրբությունը հյուրերի խնդրանքով անդրադարձավ նաեւ հայ ժողովրդի կյանքում եկեղեցու ունեցած կարեւոր դերակատարությանը, ներկայացրեց Հայ եկեղեցու պատմությունը:

Գարեգին Բ կաթողիկոսի հայրապետական տնօրինությամբ կարգալույծ է հռչակված Խորեն աբեղա Հովհաննիսյանը

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսն օգոստոսի 7-ի հայրապետական տնօրինությամբ կարգալույծ է հռչակել Տ. Խորեն աբղ. Հովհաննիսյանին, որը հրաժարականի դիմում ներկայացնելով՝ ինքնակամ լքել է հոգեւոր ծառայությունը եւ առանց հայրապետական արտոնության մեկնել արտասահման:

Կարգալույծ արված հոգեւորականն այլեւս դասվում է աշխարհականների շարքը եւ կկոչվի ավազանի անունով՝ Նշան Հովհաննիսյան:

Տես էջ 2

ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆ ՍԲ. ԱՍՏՎԱԾԱԾՆԻ

Սկիզբը՝ էջ 1

Աստվածածնի վերափոխման տոնի օրը Ս. Պատարագից հետո կատարվում է խաղողօրհնեք: Նշենք, որ Վերափոխման տոնի հաջորդ օրը մեռելոց է:

Ս. Աստվածածինը դարեր շարունակ հայերիս համար եղել և մնում է բացառիկ մի անձ, որի բարեխոսությամբ ենք դիմում ամեն անգամ մեր աղոթքներում: Նրա նախրակենցաղությունը, առաքինի վարքն ու նվիրվածությունը միշտ առաջնորդել են մեզ մեր այս ժամանակավոր երկրային կյանքում:

Անուրանալի է մարդկության պատմության մեջ Աստծուց նրան վստահված դերը: Լինել նախընտրյալ Բանի մայրը, տեսնել Նրա առաջին քայլերը, գրկել Նրան ու միաժամանակ մնալ Աստծո խոնարհ աղախինը ոչ բոլորիս ուժերին է հասու, եթե չասենք անկարելի: Սակայն այն ամենը, ինչ անկարելի է մահկանացուներիս համար, անկարելի չէ Աստծո համար, Ով իր առատ պարգևներն ու բազմազան շնորհներն է հեղում իր սիրասուն զավակների վրա: Նա էր այն ընտրյալ անոթը երկրիս վրա, ում Աստված պատվեց լինել Բանն Աստծու մայրը: Որպես մայր անհանգստացավ, տառապեց իր Որդու համար, սակայն երբեք չերկնչեց ու չընդդիմացավ Աստծուն՝ քաջ գիտակցելով Բարձրյալից իրեն վստահված առաքելության կարևորությունը:

Քրիստոնյաներիս համար ուսանելի և օրինակելի են Ս. Կույս Մարիամի անսահման խոնարհությունն ու Աստծո ձայնին անսալը: Բացենք Աստվածաշունչն ու նորից ընթերցենք Ղուկասի Ավետարանի Ա գլուխը՝ մեր Տիրոջ ծննդյան ավետման պատմությունը: Երբ Գաբրիել հրեշտակապետն ավետիս է տալիս Մարիամին, վերջինս անօրինակ խոնարհությամբ պատասխանում է. «Ահավասիկ ես մնում եմ Տիրոջ աղախինը, թող քո խոսքի համաձայն լինի ինձ» (Ղուկ. Ա 38): Ահա այս խոնարհությունն ու պատրաստակամության ոգին է ուզում մեր մեջ տեսնել Աստված: Շատ անգամ մեր իսկ կյանքում Աստված բազմապիսի ձևերով ու ճանապարհներով հայտնում է իր ամենասուրբ կամքը, բայց մենք չենք ուզում անսալ այդ ձայնին, քանզի մեր առօրյա հոգսերն ու մեր շուրջը տիրող նյութապաշտ մթնոլորտը չեն թողնում, որ մենք գեթ մի պահ վերանանք այդ ամենից ու խորհենք Աստծո և երկնային բարիքների մասին: Չենք ուզում մեր սրտերը բացել Արարչի առաջ ու Նրան ընդունել այնտեղ, քանզի առաջնորդվում ենք այլ չափանիշներով: Եթե ուշադիր նայենք ինքներս մեզ, կտեսնենք մեր անցողությունն ու տկարությունը, կհասկանանք, որ մեղքի ծառությունն է մեզ ճնշում, բայց, ավա՜ղ, չենք ուզում անգամ ապաշխարել և քայլ անել առ Աստված: Չգիտենք ում կամ ինչի վրա ենք դրել մեր հույսը: Չենք ուզում հասկանալ, որ տարբերվում ենք մյուս արարածներից, որ ստեղծվել ենք Ամենակալի պատկերով ու նմանությամբ, և որպես մարդ արարածներ սուրբ առաքելություն ունենք այս աշխարհում՝ լինելու նրա լույսն ու համեմիչ աղը: Իսկ Աստվածածինն այդ ամենից վեր էր, այդ իսկ պատճառով, երբ նրան հրեշտակից ավետիս տվեց, նա լուռ խոնարհությամբ համաձայնեց աստվածային ձայնին: Հետևաբար Աստծո ձայնին անսալն է, որ պակասել կամ, ինչու չէ, վերացել է մեր կյանքից: Ցավոք, այսօր մեզնից շատերին կյանքում առաջնորդում են այլ արժեքներ: Արժեքներ, որոնք ժամանակավոր ու անցողիկ են և շատ հաճախ միայն վնասներ են պատճառում: Անտարակույս, մեզանում պակասել է ամեն վայրկյան Տիրոջը նվիրվելու նախանձախնդրության ոգին: Մոռացել ենք, ասես, մեր Տիրոջ պատգամը. «Երկինքն ու երկիրը կանցնեն, բայց իմ խոսքերը չեն անցնի» (Մատթ. ԻԴ 35): Ուրեմն ո՞ւր ենք գնում, ո՞րն ենք ընտրում. հետևե՞լ խաչյալ և հարուցյալ Հիսուսին, թե՞ խարխափել անգիտության խավարում...

Քրիստոսի եկեղեցին Աստվածածնի անձի մեջ շեշտում է նաև ճշմարիտ մայրության գաղափարը: Մի մայր, որը ոչ թե միայն ծնում է և սնում իր զավակին, այլև աղոթում, տառապում և հոգ է տանում Նրա համար՝ իր կյանքի ամենաարբազան վայրկյանները նվիրելով Նրան: Մայրերի մայր Ս. Կույսը տարբերվում էր մյուսներից նաև նրանով, որ իր զավակին ծնելուց, սնելուց բացի, ուներ նաև նախանձախնդրության և գոհողության այն ոգին ու բարձր գիտակցությունը, որ իր մեն-միակ Որդուն պատրաստ էր առանց երկմտելու հանձնելու աշխարհին: Տիրամայրը քաջ գիտակցում էր իր առաքելության կարևորությունը, քանզի Բանն Աստված էր նրանից ծնվելու, Ով ի սեր մարդկության մարմնացավ՝ մեզ երկրից երկինք առաջնորդելու համար: Հետևաբար, սիրելի հայ մայրեր, դաստիարակեք ձեր զավակներին այն արժեքներով ու անկոտրում ոգով, որով նրանցից ամեն մեկը մեծանա որպես զինվորն ու փրկիչն իր ազգի: Ձեր ամենադժվար ու անելանելի թվացող պահերին հայացքներդ հառեք Աստվածամոր անձին, ով խտացումն ու բյուրեղացումն է ճշմարիտ մոր կերպարի, եթե իհարկե ուզում եք, որ ձեր սիրասուն զավակներն ունենան հզոր հայրենիք ու բարօր կյանք:

Աստվածածինն առաքինի, հավատավոր մոր, ընտանեկան սրբության պահապանի մարմնացումն է, որին որպես օրինակ պիտի ունենա ամեն մի հայ մայր, ամեն մի հայ աղջիկ, որ պատրաստվում է մայր դառնալու: Այսօր էլ շատերը զավակներ են ունենում, արժանանում այդ մեծ շնորհին, բայց ինչ-ինչ պատճառներով հոգ չեն տանում իրենց զավակների համար, չեն կրթում և ջամբում նրանց Ավետարանի անխարդախ կաթը: Իսկ շատերն էլ ուղղակի անտարբերության են մատնում իրենց զավակներին ու լքում նրանց՝ բախտի քմահաճույքին մատնելով: Արդյո՞ք այս անտարբեր վերաբերմունքի արդյունք չէ այն պարզ իրողությունը, որ շատերը շեղվում են ճշմարիտ ուղուց և ընկնում չարի ազդեցության տակ: Այս նյութապաշտ ժամանակներում, երբ դարերի բովում թրծված ու ժամանակի քննությունն անցած արժեքները, կարծես թե, ուզում են մոռացվել կամ համարվել արդեն հնացած, առավել ևս կարևորվում է մոր դերը մեր հասարակական և ընտանեկան կյանքում: Մայրեր, ձեզ է վստահված մատաղ սերնդի դաստիարակությունը: Ինչ արժեքներ, որ սերմանեք ձեր զավակների սրտերում ու հոգիներում, դրանց պտուղներն էլ կքաղեք երբևէ: Ուշադի՛ր նայեք Աստվածամոր կերպարին և կգտնեք ձեր շատ հարցերի պատասխանները: Հիշո՞ւմ եք ինչ պատահեց Երուսաղեմից վերադառնալուց հետո, երբ հանկարծ Ս. Կույսը նկատեց, որ իր զավակը չկա: Նա երկար փնտրտուքից հետո վերջապես գտավ իր զավակին տաճարի մեջ: Իսկ այսօր մեր մայրերը որտե՞ղ կգտնեն իրենց զավակներին. տա՞նը, փողոցո՞ւմ, թե՞ եկեղեցում... Ահա հարցեր, որոնք պատասխաններ են պահանջում: Քանզի ինչ միջավայրում մեծանան, հասակ առնեն մեր զավակները, այնպիսին էլ կլինեն նրանք: Մայր, մայրություն. սրանք այնպիսի հասկացություններ ու անվիճելի ճշմարտություններ են, որոնք սրբությամբ ենք պահել դարերի ընթացքում, իսկ երբեմն էլ հպարտացել դրանցով, քանզի ճաշակել ենք դրանց քաղցր պտուղները: Ուստի փորձենք նմանվել գերագույն մորը՝ Ս. Կույս Աստվածածնին, որը մեր մայրերի ու ընդհանրապես կանանց համար պիտի լինի որպես կենդանի օրինակ:

Ցավալի և մտածելու տեղիք տվող իրողություն է այսօր, որ մեր շատ հայ օրիորդների համար ոչ թե Աստվածածնի լուսավոր ու կենդանի օրինակն է առաջնորդողն այս կյանքում, այլ նորաձևության ինչ-որ մոդելների, երգչուհիների, դերասանուհիների: Այո, թվում է, թե նրանք են այսօր «կերտում» վաղվա մեր օրը՝ իրենց կենցաղավարությամբ ու «կենդանի» օրինակներով: Շատերն անգամ մտածում են, որ այդ ամենն արդեն հնացած է, իսկ մենք ԻԱ դարի մարդիկս, պետք է առաջնորդվենք այլ արժեքներով: Արժեքներ, որոնք իրականում ժամանակավոր են և անցողիկ: Վստահաբար այսօր մեզնից է կախված, թե ինչ հայրենիք ենք ունենալու ապագայում. հայրենի՞ք, ուր իշխելու է դարերի բովում թրծված հայ մարդու անպարտելի ոգին, թե՞ հայրենիք, ուր տիրապետող են լինելու օտարածին գաղափարներն ու մտածումները: Թեև մեզնից շատերը երբեմն համոզում են իրենք իրենց, թե դրանք ամենևին էլ օտարածին չեն, այլ համամարդկային ընդունված նվաճումներն են: Էլ ավելին, իբր, եթե ուզում ենք լինել այս մեծ աշխարհի բաղկացուցիչ մեկ մասը, պետք է փորձենք ամեն ինչով նրանց նմանվել...

Այսօր հաճախ ենք խոսում առողջ և կրթյալ հասարակություն ունենալու մասին՝ հատկապես շեշտը դնելով նոր սերնդի վրա: Բայց արդյո՞ք վերոգրյալ արժեքների կրողները լինելով՝ կարող ենք կերտել այն վառ և երազ դարձած ապագան, որի համար շատերն իրենց սուրբ արյունն են թափել «վասն հայրենեաց և վասն հաւատոյ»: Հայոց սրբազան պատմությունն է եղել դարերի ընթացքում մեր դաստիարակը և ուսուցիչը: Իսկ այն մեզ մի պարզ ճշմարտություն է սովորեցրել և այսօր էլ չի դադարում դասեր տալուց. այն ժամանակ, երբ մենք հավատարիմ և անդրդվելի ենք մնացել մեր ազգային արժեքներին ու նախնյաց հավատքին, հաղթող ենք դուրս եկել մարտի դաշտից ու հաստատել որպես ժողովուրդ: Իսկ այդ արժեքները մնայուն են ու հոգեհարազատ մեր ժողովրդի հոգուն:

Գաղտնիք չէ, որ կյանքում միշտ էլ դժվար է լավին ընդօրինակելն ու բարուն ձգտելը: Իսկ ավելի դյուրին է վատ բաներին հակվելը: Բայց արի ու տես, որ մենք հաճախ երկրորդն ենք ընտրում, չենք ուզում աշխատել, ջանք թափել: Աստվածաշունչը պատգամում է մեզ և զգուշացնում. «Մտե՛ք նեղ դռնով. ինչքա՜ն լայն է դուռը, և ընդարձակ՝ ճանապարհը, որ դեպի կորուստ է տանում, և բազմաթիվ են նրանք, որ մտնում են դրանով: Ինչքա՜ն անձուկ է դուռը, ու նեղ՝ ճանապարհը, որ տանում է դեպի կյանք...» (Մատթ. Է 13-14): Դարերով այս ընտրության առաջ են եղել մեր նախնիները, բայց երբեք չեն ընկճվել ու անգամ երկմտել, քանզի իրենց հայացքը միշտ հառել են հավատքի զորավիգին՝ Հիսուս Քրիստոսին ու իրենց անդադար աղոթքներով դիմել Ս. Կույսին՝ բարեխոսելու իր Որդու մոտ «վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի և հաստատութեան Սրբոյ եկեղեցւոյ»: Թող Աստվածամոր լուսավոր կերպարը, Նրա խոնարհությունն ու աստվածահաճո կյանքն առաջնորդ և օրինակ լինեն մեզ. ամեն:

Տիգրան սրկ. ԲԱՂՈՒՄՅԱՆ

ՄԱՄԼՈ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Տես էջ 1

Գարեգին Բ կաթողիկոսն օրհնեց Մարմաշենի վերանորոգված եկեղեցին

Օգոստոսի 3-ին Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ձեռամբ օրհնվեց Շիրակի թեմի Մարմաշեն գյուղի վերանորոգված եկեղեցին:

Մարմաշենի վանական համալիրը, որ երեք տաճարի մի գեղեցիկ համադրություն է, 11-րդ դ. կառույց է և պատկանում է Անիի ճարտարապետական դպրոցին: Այն մեծապես վնասվել էր հատկապես 1988-ի երկրաշարժի հետևանքով: 1991 թ. իտալացի ճարտարապետներ Գայանե Կազնաչին (մայրը՝ հայ) և Մարիա Մինոն ձեռնարկեցին վանքի վերանորոգության աշխատանքները: Հայ-իտալական վարպետների համատեղ ջանքերով վերանորոգման աշխատանքներն ավարտվեցին Հայաստանում Իտալիայի դեսպանության հովանավորությամբ և Հայաստանի հուշարձանների պահպանության վարչության օժանդակությամբ:

Արարողության սկզբում Իտալիայի դեսպանը, Գայանե Կազնաչին, Հուշարձանների պահպանության վարչության տնօրեն Գագիկ Գյուրջյանը և ճարտարապետ Վարազդատ Հարությունյանը հանգամանալից ներկայացրին եկեղեցու վերակառուցման աշխատանքների ընթացքը:

Ապա Վեհափառ Հայրապետն իր օրհնությունն ու գնահատանքի խոսքը հղեց Իտալիայի դեսպանին, հանձինս նրա՝ իտալացի ժողովրդին, վերանորոգության աշխատանքները նախաձեռնող և իրականացնող Գայանե Կազնաչիին ու նրա աշխատակից ընկերներին, Հուշարձանների պահպանության վարչությանը և բոլոր նրանց, ովքեր աջակցել են այս աստվածահաճո ձեռնարկի իրականացմանը: Նորին Սրբությունը, մասնավորապես անդրադառնալով եկեղեցաշինության նշանակությանն ու կարևոր խորհրդին, նշեց. «Այս եկեղեցին մեզ համար միայն պատմական հուշակոթող չէ: եկեղեցու նորոգությունը նշանակում է նորոգություն հավատքի, ժողովրդի, նորոգություն Աստված-մարդ խախտված հարաբերության: Այսօր մենք այս վերանորոգված հարաբերության ճանապարհի անդրանիկ ուխտավորներն ենք, որ եկել ենք աղոթքի կանգնելու այս նվիրական տաճարի կամարների ներքո, ուր փառավորվում է եղբայրությունը Իտալիո և հայ ժողովուրդների: Հոգևոր արժեքների վերանորոգումը, պահպանությունը և այն սերունդներին ավանդելը միայն բավարար չեն: Այդ արժեքները պետք է դառնան ապրող սերնդի կյանքի անբաժանելի մասնիկը, շաղախը նրանց կյանքի, գոյության ու լինելության»:

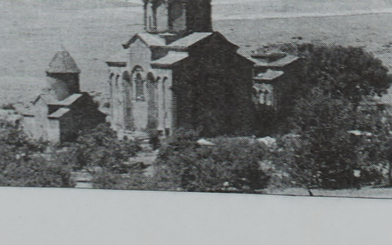

Արարողության վերջում Վեհափառ Հայրապետն իր օրհնությունը տվեց նաև նորապսակ Գայանե Կազնաչիին ու իր ամուսնուն:

Վեհափառ Հայրապետին ուղեկցում էին Տ. Փառեն եպս. Ավետիքյանը, Տ. Նավասարդ եպս. Կճոյանը, Տ. Սիոն եպս. Ադամյանը, Տ. Գեղարդ արք. Վահունին, Շիրակի թեմի հոգևոր հայրեր: Արարողությանը ներկա էին բազմաթիվ հյուրեր, հավատացյալներ:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԵՔ

Սկիզբը՝ թիվ 14

Խաղողի որթն Աստվածածնի խորհրդանիշն է, քանի որ ինչպես որթը, ջրով սնվելով եւ արեգակի ճառագայթներով ջերմանալով, ծաղկում է եւ պտղակալում, նույնպես եւ Սուրբ Կույսը, մանկուց ճշմարիտ աստվածպաշտությամբ կերակրվելով եւ շնորհաբաշխ Սուրբ Հոգով հղանալով (Ղուկ. Ա 35-37), ծնեց մանուկ Փրկչին: Ինչպես որթն իր կենարար հյութերով աճեցնում ու հասունացնում է ողկույզները, սույնպես եւ Բանն Աստված իր սուրբ մոր ամենամաքուր արյունից իր մարմինը կազմեց ու անճառապես միավորեց իր Աստվածությանը:

Ինչպես խաղողենին իր պտուղների արյամբ՝ գինով, մարդկային ազգին ուրախարար ու կազդուրիչ հյութ է տալիս, նմանապես եւ Աստվածածնի կենդանարար Ողկույզը՝ Քրիստոս Աստվածն իր արյունն է պարգեւում յուրայիններին, ինչը սուրբ է, քավչարար ու կեցուցիչ՝ հավիտենական կյանքի պատճառ (հմմտ. Հովհ. Զ 54-55):

Որթատունկը եղել է Աստծո ընտրյալ ժողովրդի՝ Իսրայելի խորհրդանիշը (Սաղմ. ՀԹ 9-16, Ես. Ե 1-7, Երեմ. Բ 21): Երբ Տերն ասում է, թե Ինքն է ճշմարիտ որթատունկը (Հովհ. ԺԵ 1), վկայում է, որ Նոր Ուխտի ընտրյալ ժողովուրդը՝ Նոր Իսրայելը, որը սերում է Իրենից, քրիստոնյաների միությունն է՝ եկեղեցին, Յուր խորհրդական մարմինը: Խաղողենին Սուրբ եկեղեցու խորհրդանիշն է, ինչպես որթի արմատներից են սկիզբ առնում ու սնվում ճյուղերը, նույնպես եւ Քրիստոսը գլուխն է եկեղեցու (Եփես. Ե 23), Ումից դուրս են գալիս ճյուղերը՝ եկեղեցիները, որոնք սուրբ ու զորավոր, կենսունակ ու պտղաբեր են, եթե զոդված են Գլխին: Ինչպես խաղողենու ճյուղերն են չորանում, երբ դադարում են արմատներից սնվել, եւ ողկույզները փտում են, սույնպես երբ եկեղեցիները հերետիկոսություններով մոլորվում են եւ Գլխից բաժանվում, չորանում են ու անպտուղ դառնում (հմմտ. Հովհ. ԺԵ 6): Եվ որովհետեւ մշակները չեն թողնում, որ որթի վրա չոր ու անպետք ճյուղեր լինեն, այլ անմիջապես կտրում ու վառելանյութ են դարձնում, նմանապես եւ Սուրբ եկեղեցու մշակները՝ ուղղափառ հավատքի սրբակրոն վարդապետները, թույլ չեն տալիս, որ Քրիստոսի խորհրդական մարմին Սուրբ եկեղեցում չարափառությամբ գոսացած ճյուղեր լինեն, այլ ճշմարիտ եւ ուղիղ հավատքի սրով հատում եւ բորբոքված հուրն են նետում բոլոր անդարձ մոլորյալներին:

Խաղողի ողկույզներն աճում եւ հասունանում են արմատներից մատակարարվող կենսունակ հյութերով, այնպես եւ Քրիստոս Աստվածն է սնում եւ զորացնում իր խորհրդական մարմնի անդամներին՝ հավատացյալներին, եւ ովքեր հաստատված են Նրա վրա, շատ շնորհներով են զարդարվում (Հովհ. ԺԵ 5): Այն ողկույզները, որոնք առատապես են օգտվում արմատների սննդարար հյութերից, դրանց բոլոր հատիկներն առողջ են ու հյութեղ, ըստ այդմ էլ՝ ցանկալի ու սեղանի զարդ: Այս օրինակով. եթե քրիստոնյաները պարբերաբար հաղորդակցվում են աստվածային կենսատու խորհրդին՝ ճաշակելով ճշմարիտ կերակուրը եւ ճշմարիտ ըմպելիքը, այլեւ ապրում են աստվածպաշտությամբ, նրանք հանապազ առատ են առաքինություններով, իրենց առաքինական գործերն էլ կենդանի են ու հոգեշահ, ուստի եւ Տիրոջ սիրասուններն են ու Արքայության ժառանգորդները: Մինչ, երբ ողկույզների հատիկները փտած են, ապա դրանք անօգտակար են ու աղբ, այսպես եւ բոլոր նրանք, ովքեր պատված են մեղքի թարախոտ վերքերով եւ զուրկ են զղջումից ու դարձից, Աստծո թշնամիներն ու հակառակորդներն են, որոնք զրկված են ամենասեր Արարչի սիրուց ու ողորմությունից: Հետեւապես, հարկ է ապաշխարության ավազանում լվացվել ու սրբվել մեղքերից՝ վերստին աստվածային ներողամտությանը, գթին, ողորմությանը, սիրուն ու խնամատարությանն արժանանալու համար:

Ահավասիկ այս խորհուրդներով էր, որ Հայոց եկեղեցում նախապատվությունը տրվեց խաղողին, որն էլ ամեն տարի՝ Ս. Աստվածածնի վերափոխման տոնին՝ Ս. Պատարագից հետո, օրհնվում եւ բաշխվում է հավատացյալ հայորդիներին, «...որպեսզի [այս] նյութական պտղի ճաշակման հետ՝ ճաշակողներիս հոգիներին դրանից միանա Քո օրհնության իմանալի շնորհը՝ ընդունելով մաքրություն եւ մեղքերի թողություն, [որպեսզի դրա միջոցով] արժանի լինենք ճաշակելու նաեւ կենաց ծառի պտուղը, որը բոցեղեն սրով հրամայեցիր պահել քերովբեների դասին» (ս. Ներսես Շնորհալի):

Թեպետեւ Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ հայրապետը մասնավոր ոչ մի արարողակարգ չսահմանեց երախայրիքի նվիրաբերման համար, սակայն նրա հաջորդները ոչ միայն պահպանեցին այդ բարեպաշտական ավանդույթը, այլեւ նրանցից Ս. Սահակ Պարթեւն այն կանոնավորեց «որպէս ուրէն», իսկ Ս. Ներսես Շնորհալի հայրապետը պտղի ընծայաբերման ավանդույթը վերածեց արարողության՝ սահմանելով մարգարեական, ավետարանական ու առաքելական ընթերցվածքներ («Իսկ յորժամ երեւելի շնորհք Հոգւոյն նուաղեցան ի հաւատացելոց յաղագս ընդունողացն տկարութեան, զայս ինչ գեղեցկապէս հնարեցան ի նոյն իսկ ի Հոգւոյն շարժեալք, զի զբանս հոգեկիր մարգարէիցն եւ առաքելոցն եւ աւետարանչացն ընթերցցին..., եւ զգրեալ պաղատանս աղօթիցն ընթերցցին քահանայքն որպէս նոցին աւանդացն բերանով...» (ս. Ներսես Շնորհալի), իսկ քահանայական օրհնությամբ սրբագործման համար գրեց օրհնության հատուկ աղոթք. «...Օրհնի՛ր, Տէ՛ր, եւ [այն] որթատունկերն ու դրանց այգիները, որոնցից հասցեցին օրհնության [այս] ողկույզները եւ Սուրբ եկեղեցուն ընծայվեցին:

Շարունակությունը՝ էջ 4

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տիգրան II Մեծի գահակալությունը

Տիգրան II Մեծի գահակալությամբ Մեծ Հայքի թագավորությունն ապրեց իր հզորագույն ժամանակաշրջանը, որը խոր հետք թողեց հայ ժողովրդի քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային կյանքում:

Տիգրան Մեծն իր արտաքին քաղաքականությունն սկսեց Իրանի պարթեւ Արշակունիների հետ ստեղծված տարածքային խնդրով: Պարթեւական թագավորությունը Ք. ծ. ա. II դարի վերջին տասնամյակներից Հայաստանի նկատմամբ նվաճողական քաղաքականություն էր վարել: Ինչպես նշել է հույն աշխարհագետ Ստրաբոնը, պարթեւները պարբերաբար հարձակվում էին հայերի վրա, սակայն երբեք չէին կարողացել ուժով հաղթել, եւ հայերը նրանց ենթակա չեն եղել: Ք. ծ. ա. 95 թ. Տիգրանը Պարթեւստանից վերադառնում է հայրենիք՝ պարթեւներին զիջելով Հայաստանի հարավում գտնվող «Յոթանասուն հովիտներ» կոչվող վայրը, ինչը ժամանակավոր քայլ էր ռազմավարական ավելի մեծ խնդիրներ լուծելու ճանապարհին:

Տիգրան Մեծի ներքին եւ արտաքին քաղաքականությունն ուղղված էր Հայաստանի հզորացմանը՝ Հայոց պետության անվտանգության եւ անկախության ապահովմամբ: Նրա հետագա բոլոր գործողությունները բխում էին որոշակի ռազմաքաղաքական սկզբունքներից, որոնց հիմքում երկրի պաշտպանությունը եւ տնտեսության հզորացումն էին: Տիգրան Մեծն օգտագործեց Հռոմեական պետության եւ Պարթեւական թագավորության՝ արտաքինից դաշնակցային հունով ընթացող, սակայն իրականում նվաճողներին հատուկ հակասություններ պարունակող իրավիճակը, նրանց դեմ գործող արտաքին ուժերը եւ հատկապես՝ նրանց նվաճումների ճանապարհին հայտնված ժողովուրդների ազատագրական ձգտումները: Տիգրան Մեծի ռազմաքաղաքական դիրքորոշումն իր էությամբ՝ հակահարձակման եղանակով, ակտիվ պաշտպանողական էր, ինչը հանգեցրեց Մեծ Հայքի թագավորության սահմանների ընդլայնմանը: Այդպիսի քաղաքականությունը ելնում էր Հռոմի եւ Պարթեւստանի ագրեսիային դիմակայելուն ուղղված արտաքին բուֆերային տարածքների ստեղծման սկզբունքից, ինչը հնարավորություն էր ընձեռում ապահովելու Մեծ Հայքի թագավորության տարածքային ամբողջականությունը:

Տիգրան Հայկազուն-Արտաշեսյանը մեծ քաղաքակրթող էր: Նրա գործունեության կարեւորագույն մասն էին կազմում լայնածավալ քաղաքաշինությունը, արվեստների, գիտության, արհեստների եւ միջազգային առեւտրի հովանավորությունը: Հատկապես կարեւոր էր «Մետաքսի ճանապարհի» պաշտպանությունն ապահովելու խնդիրը, ինչը Տիգրան Մեծն իրականացրեց Առաջավոր Ասիայի այն տարածքներում, որոնք ընդգրկվեցին Հայոց տերության կազմում: Նա կարողացավ միաժամանակ նաեւ կայուն վիճակ ապահովել իր հսկայական տերության սահմաններում՝ շնորհիվ քաղաքական ճկունության (երբ ռազմական արշավանքներին հաջորդում էր հմուտ դիվանագիտությունը), ինչպես նաեւ պետական շինարարության, քանզի իր տերության բաղկացուցիչ մասերը, ենթարկվելով Հայոց կենտրոնական կառավարմանը, պահպանում էին իրենց ավանդական դիմագիծը: Եվ այս ամենի արդյունքը եղավ Մեծ Հայքի տարածքի ամբողջականության պահպանումը Տիգրան Մեծի եւ նրա հաջորդների գահակալության ժամանակներում:

Տիգրան Մեծի պետական գործունեության մեջ առաջին կարեւորագույն քայլն էր Ք. ծ. ա. 94 թ. Ծոփքի թագավորության՝ որպես բնիկ հայկական տարածքի վերամիավորումը Մեծ Հայքի թագավորությանը, որով Տիգրանի թագավորությունը սահմանակից եղավ Եփրատից արեւմուտք գտնվող Կապադովկիային: Այս ընթացքում Հայոց արքան ուշադրություն դարձրեց արեւմուտքից ծավալվող հռոմեական նվաճողական քաղաքականության վրա, որին շուտով բախվեց Պոնտոսի թագավոր Միհրդատ VI Եվպատորը՝ իր հերթին իր պետության սահմաններն ընդարձակելով դեպի արեւմուտք: Տիգրան Մեծը Միհրդատ Պոնտացու հետ ռազմաքաղաքական դաշինք կնքեց, որն ամրապնդվեց Հայոց արքայի ամուսնությամբ Պոնտոսի թագավորի դստեր՝ Կլեոպատրայի հետ: Հայ-պոնտական պայմանագրով՝ Հռոմին դաշնակից Կապադովկիայի տարածքն անցնելու էր Պոնտոսին, իսկ ունեցվածքը՝ Հայաստանին: Ընդհանուր առմամբ լուծվում էր ռազմավարական կարեւոր խնդիր՝ դիմակայել Հռոմի առաջխաղացմանը:

Հակամարտող տերությունների կիզակետում հայտնվեց Կապադովկիան, որի գահին բազմել էր Արիոբարզան I-ին Հռոմեասերը: Կապադովկիացիները Տիգրանի օգնությամբ Ք. ծ. ա. 93 թ. գահընկեց արեցին Արիոբարզանին, եւ գահին հաստատվեց Պոնտոսի թագավոր Միհրդատ Եվպատորի փոքրահասակ որդին՝ Արիարաթը, որի խնամակալն էր Գորդիոսը: Հաջորդ տարի բռնկված պատերազմում հայ-կապադովկյան ուժերն ի վիճակի չեղան պահպանել իրենց դիրքերը, եւ հռոմեական զորավար Սուլլան Կապադովկիայի գահի վրա վերականգնեց հռոմեացիների դրածո Արիոբարզանին: Այս ժամանակ է, որ Եփրատի ափին Սուլլային է ներկայանում պարթեւական թագավորի դեսպանը՝ առաջարկելով դաշինք կնքել եւ բարեկամություն հաստատել: Դա Տիգրան Մեծի համար հնչեց որպես ահազանգ՝ իր թագավորությանը հռոմեապարթեւական դաշնակցության կողմից սպառնացող վտանգի մասին: Եվ քանի որ հռոմեապարթեւական բանակցություններին մասնակցել էր նաեւ Արիոբարզան Հռոմեասերը, ուստի հայկական ուժերը կրկին արշավեցին դեպի Կապադովկիա: Նրանց օգնությամբ կապադովկիացիները Ք. ծ. ա. 91 թ. կրկին գահընկեց արեցին Արիոբարզանին, որը, սակայն, երկու տարի անց հռոմեացիների օգնությամբ կրկին հաստատվեց Կապադովկիայի թագավորության գահի վրա:

Շարունակությունը՝ էջ 5

ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ

ԲԱԲԿԵՆ Ա ՈԹՄՍԵՑԻ

(490-516)

Սկիզբը՝ թիվ 14

Հռոմի Լեւոն եւ Կոստանդնուպոլսի Անատոլիա հայրապետները, օգտվելով 450 թ. գահ բարձրացած Մարկիանոս կայսեր աջակցությունից, նույն թվականին ժողով գումարեցին եւ մերժեցին Եփեսոսի վարդապետությունը՝ պաշտպանելով Փլաբիանոսի առաջ քաշած երկաբնակությունը: Ըստ երեւույթին՝ 450 թ. ժողովի ազդեցությունն ու կշիռը բավարար չհամարելով՝ Մարկիանոս կայսրն ու Լեւոն պատրիարքը 451 թվին Բյութանիայի Նիկիա քաղաքում ժողով գումարեցին՝ շատ ավելի լայն ընդգրկումով: Տեղի ընտրությունը պատահական չէր կատարված: Կայսրը եւ Լեւոն պատրիարքը դրանով, կարծես, կամենում էին ընդգծել, որ կրկին հավաքվում են այն քաղաքում, որտեղ տեղի է ունեցել Տիեզերական առաջին ժողովը, որն ընդունել էր հավատո հանգանակը: Սակայն կայսրը, քաղաքական հանգամանքներով, վախենում էր մայրաքաղաքը թողնել, ուստի կարգադրեց սեպտեմբերին ժողովը գումարել Քաղկեդոն քաղաքում, որտեղ էլ այն իր աշխատանքներն սկսեց նույն թվականի հոկտեմբերի 8-ին: Պուղքերիա կայսրուհին եւ Մարկիանոսը հասան այն բանին, որ ժողովը դատապարտեց Դիոսկորոսին, հարվածեց Ալեքսանդրիայի աթոռի հեղինակությանն ու կշռին եւ պայմաններ ստեղծեց Կոստանդնուպոլսի պատրիարքության բարձրացման համար: Ժողովին հավաքվել էին 636 եպիսկոպոսներ՝ առավելապես Կոստանդնուպոլսի եւ Անտիոքի պատրիարքության ենթակա պրովինցիաներից, ուստի չնայած արեւելյան եւ հարավարեւելյան թեմերի դիմադրությանն ու արեւմտյան պրովինցիաների ներկայացուցիչների բացակայությանը՝ կայսերական ընտանիքը հասավ իր նպատակին՝ ստիպելով ժողովականներին ընդունել միաբնակությունը մերժող կանոնական որոշումներ: Կամենալով ունենալ Հռոմի աջակցությունը՝ ժողովն ընդունեց Լեւոնի տոմարը՝ իբրեւ հավատո սահման, սակայն ժողովի ԻԸ կանոնի պատճառով Մարկիանոսը եւ Լեւոնը գժտվեցին: Վերջինիս համաձայն՝ Կոստանդնուպոլսի աթոռը համարվում էր նախապատիվ Ալեքսանդրիայինի համեմատ, իսկ Թրակիայի, Ասիայի եւ Պոնտոսի եկզարքությունները վերածվում էին Կոստանդնուպոլսի մետրոպոլտության: Հասկանալի է, որ դրա իրականացումով մեծապես վտանգվում էր Հռոմի դիրքը, որի պատճառով էլ նրանց անհամաձայնությունը խորացավ: Ասենք, որ այլ լուծումներ հազիվ թե կարելի էր սպասել, երբ ժողովականների վրա բիրտ ճնշում էր կիրառվում, իսկ նիստերը վարում էին կայսերական բարձրաստիճան դեմքերը: Դժվար չէ տեսնել, որ Քաղկեդոնի ժողովը, իր ծրագրածին հասնելով, կրոնական առումով երկատեց բյուզանդական հասարակությանը: Ժողովի կանոնական որոշումները չընդունվեցին ոչ միայն Ալեքսանդրիայի աթոռի կողմից, այլեւ իր վերապահություններն ունեցավ Անտիոքի աթոռը, իրենց անհամաձայնությունն արտահայտեցին եկզարքությունները: Ինչպես նշեցինք, հայերը ժողովին չմասնակցեցին ապստամբության պատճառով, սակայն եթե մասնակցեին էլ, հազիվ թե պաշտպանեին Քաղկեդոնի որոշումները, որովհետեւ Մարկիանոս կայսրը բազմակապես մերժել էր հայերին օգնություն ցույց տալ հակապարսկական պայքարում:

Մարկիանոսը մեծ ջանքեր ձեռնարկեց Քաղկեդոնի որոշումները կյանքի կոչելու համար, սակայն հանդիպեց լուրջ դիմադրության: Պրոտերիոսը, որ կայսեր հրամանով նշանակվել էր Ալեքսանդրիայի պատրիարք, սպանվեց, իսկ Երուսաղեմի Թեոդոս, Ալեքսանդրիայի Տիմոթեոս Կուզ եւ Անտիոքի

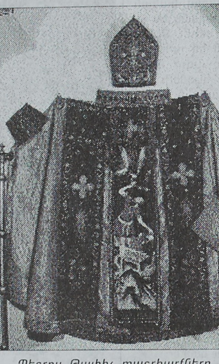

Պետրոս Թափիչ պատրիարքները հակառակվեցին Քաղկեդոնի որոշումներին: Հակաքաղկեդոնական շարժումն այնքան ուժեղ էր, որ Լեւոն Ա Թրակացի կայսրը, որքան էլ ջերմ կողմնակից էր իր նախորդի քաղաքականությանը, ստիպված էր հանդուրժել եկեղեցու հիշյալ՝ միաբնակ հայրերի աթոռակալությունը: 460 թվին Տիմոթեոս Կուզը հեռացվեց իր աթոռից, սակայն նրան փոխարինած Տիմոթեոս Սալոփակիոլոսը նույնպես միաբնակ էր: Նույն վիճակն էր տիրում արեւելյան մյուս աթոռներում:

Դրությունը փոխվեց Զենոնի գահակալության շրջանում: Սակայն նրա իշխանության սկզբում Լեւոն Ա կայսեր աներձագ Բասիլիսկոս զորավարը, արագ ուժեղանալով, տիրեց կայսերական գահին: Արդյունքում Քաղկեդոնի որոշումները բեկանվեցին, քաղկեդոնական հոգեւորականներն անգամ ենթարկվեցին հալածանքների, իսկ միաբնակ հոգեւոր հայրերը վերադարձվեցին իրենց պատրիարքական աթոռները: Բասիլիսկոսը կորցրեց շատ չտեւած իշխանությունը, եւ Զենոնը, գալով պետության գլուխ, փորձեց հաշտեցնել միաբնակության եւ երկաբնակության կողմնակիցներին՝ գրավելով միջին դիրք: Կայսրը քաջ գիտակցում էր, որ նրանց միջեւ հակամարտության խորացումը հղի է կայսրության համար ծանր հետեւանքներով՝ ընդունակ տրոհելու այն, քանի որ երկաբնակները կամ քաղկեդոնականները եթե ուժեղ էին մայրաքաղաքում եւ նրան հարակից պրովինցիաներում, ապա միաբնակները բացարձակ առավելություն ունեին արեւելյան եւ հարավարեւելյան պրովինցիաներում: 492 թվին Կոստանդնուպոլսի պատրիարք դարձած Ակակիոսը պաշտպանում էր կայսեր քաղաքականությունը, իսկ Ալեքսանդրիայի պատրիարք Պետրոս Մոնգոսը շարունակում էր իրեն նախորդած Տիմոթեոս Էլուրոսի միաբնակ կողմնորոշումը: Մասնավորապես Կոստանդնուպոլսի պատրիարքը, որի հարաբերությունները շատ հեռու էին Հռոմի պատրիարքության հետ ջերմ լինելուց, կամենում էր հաշտության եզր գտնել մրցակից՝ Ալեքսանդրիայի պատրիարքության հետ՝ համաձայնելով վերանայելու Քաղկեդոնի ժողովի կանոնական որոշումները: Նրանց միմյանց հղած նամակները, այսինքն՝ Պետրոսի եւ Ակակիոսի թղթերը հետագայում թարգմանվեցին հայերեն: Զենոնը, որ, հավանաբար, էապես նպաստել էր նրանց միջեւ համաձայնության գոյացմանը, իրեն բավականաչափ վստահ զգալով, 482 թվին հրապարակեց նշանավոր «Հենոտիկոն»-ը, որը, իր բռնած միջին դիրքով, որոշակիորեն փորձ էր հաշտեցնելու երկու կողմերին:

Այսուհանդերձ՝ կայսեր ջանքերն սպասված արդյունքները չտվեցին: Երկու հայրապետներն էլ իրենց յուրայինների կողմից անպատվվեցին: 483-ին Հռոմի պատ դարձած Ֆելիքս Բ-ն մասնավոր ժողով հրավիրեց 484 թվին եւ ոչ միայն մերժեց «Հենոտիկոն»-ը, այլեւ դատապարտեց Ակակիոս եւ Պետրոս պատրիարքներին: Չնայած այս ամենին, որ տանում էր եկեղեցու արեւելյան եւ արեւմտյան թեմերի պառակտմանն ու հեռացմանը, կայսրը շարունակեց իր քաղաքականությունը՝ միջին գծի անվան տակ, փաստորեն, թույլատրելով երկաբնակներին՝ հիմք ընդունելով նեստորականության եւ քաղկեդոնականության նմանության հանգամանքը: Դեպքերի նման զարգացումը բերեց Եդեսիայի նեստորական կենտրոնի գոմանը, որին կայսրը ձեռնարկեց 487 թվին: Որքան էլ տարօրինակ հնչի, նեստորականները հովանավորություն գտան զրադաշտական Սասանյան Պարսկաստանի կողմից՝ իրենց կենտրոնը տեղափոխելով կայսրության արեւելյան մեծ հակառակորդի տարածքը:

Զենոնի միաբնակության քաղաքականությունը շարունակեց նրա այրու հետ ամուսնացած եւ կայսր դարձած Անաստաս Ա-ն, որը 506 թ. հովարտակով կրկին հաստատեց «Հենոտիկոն»-ը եւ մերժեց Լեւոնի տոմարն ու Քաղկեդոնի ժողովը: Ելնելով իր քաղաքական շահերից՝ սասանյան արքունիքն էլ իր հովանավորության տակ առած նեստորական եկեղեցին խիստ ուժեղացրեց թե Վաղարշի եւ թե նրան հաջորդած Կավատի օրոք:

Մինչ այս իրադարձությունները, դժվար չէ տեսնել, որ Արեւելյան Հայաստանի Հայոց եկեղեցին եւ նրա ենթակայության տակ գտնվող Վրաց եւ Աղվանից եկեղեցիները հնարավորություն չունեցան որեւէ ձեւով մասնակցելու միաբնակության եւ երկաբնակության վարդապետությունների վեճին: Երկիրն ապստամբությունների մեջ էր, եւ ժամանակ ու հնարավորություն չկար կրոնական դոգմաների խնդիրներ առաջ քաշելու կամ մերժելու համար: Հասկանալի է՝ կայսրության տարածքում հայտնված հայ եպիսկոպոսական թեմերը, ի տարբերություն Հայկական մարզպանության եկեղեցու, ստիպված էին հետեւելու կայսերական եկեղեցու բռնած դիրքին: Սակայն Վահան Մամիկոնյանի ապստամբությունից հետո այլեւս անհնարին էր մի կողմ մնալ այդ վեճերից: Հատկապես վիճակը շիկացավ 492 թվից հետո, երբ Կավատը փորձեց բռնությունների դիմել Հայաստանի նկատմամբ: Սա ստիպեց հայոց տանուտերերին պաշտպանություն փնտրել Անաստաս կայսեր արքունիքում:

Շարունակելի

Բաբկեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

ԽԱՂՈՂՕՐՀՆԷՔ

Սկիզբը՝ էջ 3

Դրանց բազմաբեր դարձրու՝ պտղաբերությամբ պարարտ ու բարեբեր հողին նմանվելու [համար]: Անփորձ պահի՛ր, Տե՛ր, այգեստաններն ու դաշտերը... բոլոր [այն] պատուհասներից, որոնք ի վերուստ իջնում են մեր մեղքերի պատճառով՝ կարկտից, եղեմնահար սառնամանիքներից, խորշակահար հողմերից եւ վնասակար ճիճուներից...»:

Միով բանիվ՝ խաղողի օրհնությունը դարձավ Ս. Աստվածածնի տոնին կցված բարեպաշտական արարողություն, որը խորհրդապատկերն է տարվա առաջին բերքն Աստծուն ընծայելու:

Նշենք, որ հույժ փափագելի է, որ այսօր եւս հավատացյալ հայորդիներից նրանք, ովքեր խաղողի որթեր կամ այգեստաններ ունեն, խաղողօրհնության ժամանակ իրենց Մայր եկեղեցուն ընծայեն յուրյանց բերքի երախայրիքը, որպեսզի ըստ այդմ՝ վերանորոգվի մեր հավատո հայր Ս. Գրիգոր Լուսավորչի սահմանած արարողության բուն նշանակությունը, եւ աստվածային ու երկնային օրհնությունն առատապես ողողի նրանց անդաստանները:

Ի դեպ, թեպետեւ Հայոց եկեղեցու կանոնները մինչեւ խաղողօրհնեք խաղող ճաշակել չեն արգելում, բայց քանի որ ժողովրդի մեջ ընդհանրացած է մինչեւ խաղողօրհնեք որթատունկի բերքից չճաշակելու ավանդույթը, ուստի մենք եւս գտնում ենք, որ խրախուսելի չէ զանց առնել ժողովրդական իմաստուն սովորությունը. եթե բոլոր պտուղներից մասնավոր օրհնության համար նախապատվությունը տրվեց խաղողին, եւ որովհետեւ այն իբրեւ բերքի երախայրիք ընծայվում է Տիրոջը, ապա պետք է պարկեշտությամբ ու ժուժկալությամբ սպասել մինչեւ խաղողօրհնեք, որից հետո միայն՝ Տիրոջ կողմից օրհնված որթատունկի բերքից ճաշակել:

Եկեղեցական եւ ազգային մեր կյանքում մեծ դեր ու կարեւորություն ունեն աստվածահաճո ավանդությունները, որոնք սնվելով աստվածաշնչական ակունքներից՝ դարձել են լավագույն արտահայտիչները մեր ազգի ու եկեղեցու նկարագրի, վարք ու բարքի յուրահատկությունների, ուստիեւ դրանք արժեւորվել են եւ դարերի հոլովույթում հղկվելով՝ դարձել նվիրական: Ահավասիկ թե ինչպիսի բնորոշմամբ է անդրադառնում ավանդույթներից մեկի՝ խաղողօրհնեքից առաջ խաղող չճաշակելու սովորության արժեքին հոգելույս Գարեգին Ա Հայրապետը. «Եթէ ողկոյզ մը խաղող ուտես Ս. Աստուածածնի վերափոխման տօնէն առաջ, մահացու մեղք մը գործած չես ըլլար եւ դժոխք չես երթար... Եթէ չուտես մինչեւ այն օրն, երբ եկեղեցին կօրհնէ այդ խաղողը, աշխարհին հետ քայլ պահելէ մազաչափ մ իսկ ետ չես մնար: Բայց եթէ որոշես չուտել եւ, աւելին, բարեկամիդ, դրացիիդ ըսելուն մէջ պզտիկութիւն չզգաս, թէ՝ աւանդութեանդ սիրոյն է, որ չես ուտեր, ազգդ է, որ քու մէջդ կարծագանգէ ազգային գիտակցութեանդ եւ աւանդութեան պահպանութեանդ թելադրականութեամբ, չես արհամարհուիր ուրիշներէն, կրնաս միայն յարգուիլ բանիմաց եւ գիտակից անձերու շրջանակէն»:

Արթուր ԴՊԻՐ

ԱՍՏՎԱԾԱՇՈՒՆՉ ՄԱՏՅԱՆԸ

ՍՈՒՐԲ ԳՐՔԻ ԲԱՐԵՐԱՐ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ

Սկիզբը՝ թիվ 8, 9, 11-14

Անդրադառնանք Սուրբ Գրքի աստվածաշնչականության ներքին ապացույցներից վերջինին՝ Ս. Գրքի բարերար ազդեցությանը մարդու մտքի, հոգու եւ սրտի վրա, որը ճանաչվում եւ ի հայտ է գալիս ոչ այնքան բանականությամբ, որքան ներքին փորձառությամբ: Յուրաքանչյուր քրիստոնյա, ով ամեն օր Սուրբ Գիրքն ընթերցելու բարեպաշտ սովորությունն ունի եւ իր քիմքի վրա ճաշակել է նրա կենարար ազդեցությունը, կհաստատի այս ճշմարտությունը: Բանն այն է, որ Աստվածաշունչը, մյուս գրքերի նման, տեղեկությունների, գիտելիքի եւ իմաստության հավաքածու չէ, թեեւ պարունակում է այդ բոլորը, այլ այն «Աստծու զորությունն է՝ ի փրկություն բոլոր հավատացյալների» (Հռոմ. Ա 16): Նրա խոսքն օժտված է ներգործուն զորությամբ՝ ունակ բուժելու, մխիթարելու, իմաստնացնելու, մաքրագործելու եւ վերափոխելու մարդկանց հոգիները: Մեր անմահ հոգիները, ինչպես մարմինը, սնունդի կարիք ունեն, որը Աստծո խոսքն է: Մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը վկայում է. «Միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծու բերանից» (Մատթ. Դ 4): Աստծու խոսքը շնորհական զորություն է մեզ համար, եւ ինչպես հենց Ս. Գիրքն է վկայում, «մուրճ է», որ ջարդում է մեր քարեղեն սրտերը, «հուր է», որ այրում է մեր մեղսալից անմաքրությունը եւ ջերմացնում մեր անտարբեր սրտերը Երկնքի արքայության նկատմամբ, «ճրագ է», որ լույս է տալիս մութ տեղում եւ իր լույսով փարատում մեր կրքերը, մոլորությունները ու տգիտությունը, «սերմ է», որը հավատով ցանվելիս՝ աճում է մեր սրտերում եւ պտուղներ տալիս: Եվ վերջապես՝ «կյանքի» խոսք է, որ շնորհում է մեզ հավիտենական կյանք:

Այս շնորհական զորությունները բխում են ոչ միայն բառերի մեջ ամփոփված իմաստներից, այլ նախեւառաջ Աստծո խոսքի կենարար էությունից: «Կենդանի է Աստծու խոսքը, ազդու եւ ավելի հատու, քան ամեն մի երկսայրի սուր, եւ կտրում անցնում է մինչեւ ոգու եւ հոգու, հոդերի եւ ողնուծուծի բաժանման սահմանը, նա քննում է սրտի մտածումներն ու խորհուրդները» (Եբր. Դ 12): Այն մանավանդ ներգործուն է, երբ Ս. Գիրքը կարդում ենք պարզ հավատավոր սրտով կամ երբ կյանքի բազում հարվածների եւ նեղությունների հորձանուտում կարիք ունենք սփոփվելու, սրբագործվելու եւ իմաստնանալու: Աստծու խոսքի՝ մարդկային հոգու եւ մտքի վրա մաքրագործող, մխիթարող, խաղաղեցնող եւ իմաստնացնող ազդեցության մասին բազմիցս վկայել են եկեղեցու հայրերն ու վարդապետները: Հիշատակենք նրանցից մի քանիսի վկայությունները:

«Լսե՛ք, աղաչում եմ ձեզ, բոլոր կանչվածնե՛րդ. ձեռք բերեք հոգու բժշկության Գրքերը: Եթե չեք կամենում բոլոր գրքերը, ձեռք բերեք գոնե Նոր Կտակարանը, Գործք առաքելոցը, Ավետարանը՝ մեր մշտական դաստիարակներին: Թե վշտացել ես, կառչի՛ր դրանցից, ինչպես բալասանով լեցուն անոթի. եթե զրկվել ես ինչ-որ բանից կամ մերձավորիդ մահը, կորուստն ես տեսել, այդտեղի՛ց մխիթարություն գտիր քո դժբախտության մեջ: Կամ կառչելուց առավել՝ սրտիդ մեջ ընդունի՛ր եւ մտապահի՛ր...

Ո՛չ փառքի մեծությունը, ո՛չ իշխանության բարձրությունը, ո՛չ ընկերների ներկայությունը, ո՛չ էլ մարդկային որեւէ այլ բան ի զորու չեն ամոքելու վիշտն այնպես, ինչպես Աստվածաշնչի ընթերցանությունը: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ սրանք երկրավոր եւ ժամանակավոր բաներ են, ուստի եւ նրանց սփոփանքն էլ վաղանցիկ է, իսկ Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը զրույց է Աստծու հետ:

Սուրբ Գրքի չիմացությունն է բոլոր չարիքների [աղբյուրը]: Մենք պատերազմելու ենք գնում անզեն, հապա ինչպե՞ս պիտի փրկվենք: Դյուրին է փրկվել Աստվածաշնչով, իսկ առանց դրա անհնար է» (Ս. Հովհաննես Ոսկեբերան):

«Անհնար է, որ հոգին խաղաղության մեջ հանգրվանի առանց Տիրոջ օրենքը զոր ու գիշեր ուսանելու, քանզի այն գրված է Սուրբ Հոգու կողմից: Սուրբ Հոգին Գրքից անցնում է հոգու մեջ, եւ հոգին լցվում է քաղցրությամբ ու բավականությամբ եւ այլեւս չի ցանկանում սիրել երկրայինը, քանզի սերը

երկրայինի նկատմամբ ամայացնում է հոգին: Իսկ նման վիճակում հոգին վհատվում է ու վայրենանում:

Տեսնելով, որ հոգին չի հաղորդակցվում Աստծու հետ՝ թշնամին սասանում է այն եւ չհանդիպելով դիմադրության՝ նվաճում է միտքը՝ հոգին մի չար մտածումից մյուսին մղելով: Այդպիսով՝ հոգին ամբողջ օրն անցկացնում է այս թոհուբոհի մեջ եւ ի զորու չի լինում հստակորեն հայելու Աստծուն» (Սիլուան վանական):

«Եկե՛ք եւ հաղորդվե՛ք անգերազանցելի եւ իր նմանը չունեցող իմաստությանը, սովորե՛ք Աստծու խոսքից, ճանաչե՛ք հավիտենական Թագավորին: Աստծու խոսքն իր զորությամբ թափանցում է մեր հոգիների մեջ: Օ՜, ինչպիսի՜ խաղաղության բաներ է քեզ համար, մարտնչող հոգի: Ինչպիսի՜ միջոց է կրքերի անագորույն պոռթկումները սանձահարելու համար: Այս զորությունը մեզ չի դարձնում ո՛չ բանաստեղծ, ո՛չ իմաստուն, ո՛չ էլ անվանի հռետոր, այլ առաջնորդում է դեպի վեհ գաղափարներ. մեզ՝ մահկանացուներիս, տանում է անմահության՝ այսրաշխարհից ուղեկցելով դեպի անդրաշխարհ» (Ս. Հուստինոս Վկա):

«Ոչինչ այնպես չի սնում հոգին եւ զորացնում միտքը, որքան Ս. Գրքի ընթերցանությունը: Դուք դրանից առավելագույն օգուտ կստանաք. կլինեք հաստատակամ, ազնիվ, բարեպաշտ, Քրիստոսի սիրով կկատարեք ձեր պարտականությունները եւ անցողիկն ավելի գործ կհամարեք, քան ամենայն մարդկային միտք ու հասկացություն գերազանցող՝ խոստացված հավիտենական բարիքները» (Ս. Թեոն):

«Զգիտեմ՝ արդյոք կարո՞ղ է նորոգվել միտքն այն մարդու, ով անտարբեր է Ս. Գրքի եւ հոգեւոր գիտության մեջ վարժվելու նկատմամբ: Եթե նույնիսկ այս վարժանքի միջոցով չնորոգվի այս միտքը, որն այստեղ իր գիտական ճանաչողության սահմանների ընդլայնում է փնտրում, ապա, համենայն դեպս, կնորոգվի այն միտքը, որն առաջնորդում է մեզ դեպի ազնվություն, մարդասիրություն, հավատ եւ կայունություն... Ով այսպես չի նորոգում իր միտքը, նա մոլորված է եւ խաբված» (Որոգինես Ալեքսանդրացի):

«Այնժամ, երբ միքը գրված է, աղոթքից առավել անձնատո՛ւր եղիր ընթերցանությանը, քանզի Սուրբ Գրքի ընթերցանությունը անաղարտ աղոթքի աղբյուրն է:

Եթե անգամ կարճ ժամանակով ընդհատվի ընթերցանությունը, մարդը կբռնվի կրքերով» (Ս. Իսահակ Ասորի):

«Լույս են սրբազան Գրքերը՝ Աստծուց մեզ պարգեւված, եւ լույսի ցոլքեր են արձակում մեր մտքերում ու լուսավորում՝ գրվածքների միջոցով տեսնելու հոգեղենը» (Ս. Դիոնեսիոս Արիսպագացի):

«Աստծու խոսքը լույս է եւ հուր, քանզի սրբագործում է բնական մտքերը եւ այրում անբնականները, ինչպես նաեւ փարատում է նրանց զգայական կյանքի խավարը, ովքեր պատվիրանապահությամբ ձգտում են բաղձալի լավագույն կյանքին, եւ դատաստանի ու դատապարտության հրով պատժում է նրանց, ովքեր ինքնահաճ կերպով, մարմնի սիրուն կառչում են (զգայական) կյանքի այդ խավար գիշերին» (Ս. Մաքսիմ Խոստովանող):

«Ինչպես որ աստղերի փայլփլող բույլն է լուսավորում երկինքը, այդպես էլ աստվածային խոսքերի ճշմարտությունն է լուսավորում մարդու ներսում դրված ճրագի պես: Ուստի բոլորս էլ կրենք ճշմարտության միեւնույն պատկերը, քանզի Տերը համախոհներին է տանը բնակեցնում» (Ս. Նեղոս Սինայեցի):

Շարունակելի

Գրիգոր ԴԱՐԲԻՆՅԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱԶԳԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տիգրան II Մեծի գահակալությունը

Սկիզբը՝ էջ 3

Ք. ծ. ա. 88 թ. Միհրդատ Պոնտացին իրեն այնքան հզոր էր զգում, որ գրավեց ամբողջ Փոքր Ասիան, եւ նույնիսկ պոնտական զորքերը, նրա որդի Արիարաթի գլխավորությամբ, անցան Բալկաններ եւ նվաճեցին Թրակիան ու Մակեդոնիայի մի մասը: Այս կռիվներին պոնտական զորքերի կազմում մասնակցել են Փոքր Հայքի զորագնդերը:

Հռոմը հակահարձակման անցավ եւ Սուլլայի գլխավորած լեգեոնները հաղթանակ տարան, որի արդյունքում, Ք. ծ. ա. 84 թ. կայացած Դարդանոսի պայմանագրի համաձայն, Միհրդատը հրաժարվեց բոլոր նվաճումներից եւ պարտավորվեց մեծ ռազմատուգանք վճարել, ինչպես նաեւ հռոմեացիներին հանձնել սեւծովյան նավահանգիստներում գտնվող 75 ռազմանավ: Ք. ծ. ա. 88-85 թթ. միհրդատյան առաջին պատերազմին Մեծ Հայքի թագավորությունը չի մասնակցել: Թեեւ այդ պատերազմի ընթացքն անհաջող էր Միհրդատ Պոնտացու համար, սակայն նա պահպանեց իր թագավորությունը, իսկ դա կարեւոր էր Տիգրան Մեծի համար, քանի որ դրանով իսկ խոչընդոտված էր Հռոմի առաջխաղացումը Հայաստանի սահմանների մոտ: Այսպիսով միաժամանակ ապահովված էր Մեծ Հայքի թագավորության սահմանների անվտանգությունն արեւմուտքից:

Տարածելով իր ազդեցությունը Վիրքի եւ Աղվանքի վրա՝ Տիգրան Մեծն ապահովեց Հայոց թագավորության նաեւ հյուսիսային սահմանի անվտանգությունը: Այս ժամանակաշրջանում Տիգրան Մեծի տերության ռազմական հզորության մասին վկայում է Մովսես Խորենացին: Միահյուսելով Տիգրան Երվանդյանի եւ Տիգրան Մեծի կերպարները (երկուսն էլ Հայկազունի էին), ինչպես նաեւ առաջինի պայքարը Մարաց եւ երկրորդի պայքարը պարթեւական թագավորությունների դեմ՝ պատմահայրը գրել է. «Հայոց թագավորը զորք է ժողովում՝ Մեծ ու Փոքր Հայքի բոլոր ընտիրները, Կապադովկիայի սահմաններից, Վրաց եւ Աղվանից ընտիրները, որքան որ կային...»՝ իր ռազմավարական ուշադրությունը կենտրոնացնելով հարավային ուղղության վրա՝ Պարթեւական թագավորության դեմ:

Պարթեւ Արշակունիներն իրենց հերթին հայտնվել էին ներքին քաղաքական բարդությունների առջեւ: Պարթեւական թագավոր Միհրդատ II-ի մահվանից հետո երկրում խառնակություններ էին բռնկվել: Տիգրան Մեծը, ռազմավարական տեսանկյունից ճիշտ օգտագործելով պահը, Ք. ծ. ա. 86-84 թթ. հաղթական կռիվներ մղեց պարթեւների դեմ ու նրանց պարտության մատնեց: Հայկական հեծելազորն ազատագրեց Հայոց Միջագետքը՝ Արվաստան-Միգդոնիայի (կենտրոնը Մծբին), ինչպես նաեւ՝ Ուռհա-Եդեսիայի ընդգրկմամբ:

Հայոց Միջագետքը ռազմավարական կարեւոր դիրք ուներ Հյուսիսային Միջագետքում, ուստի Տիգրան Մեծն այդ տարածաշրջանի կառավարումը հանձնեց իր եղբորը՝ Գուրասին: Հույն աշխարհագետ Ստրաբոնի (Ք. ծ. ա 64- Ք. ծ. 23 թթ.) հաղորդման համաձայն՝ Տիգրան Մեծը պարթեւներից ոչ միայն ետ վերցրեց նրանց թագավոր Միհրդատ II-ի օրոք իբրեւ փրկանք տրված հայկական «Յոթանասուն հովիտներ» կոչվող շրջանները, այլեւ իրեն ենթարկեց Նինվեի եւ Արբելայի մոտ գտնվող շրջանները, այսինքն՝ Ադիաբենեն, այնուհետեւ՝ Ատրպատականը, ինչպես նաեւ Միջագետքի մնացած մասը: Համաձայն Իսիդոր Քարակացու (Ք. ծ. ա. I դ.)՝ Տիգրանը վերցրեց Էկբատանը եւ հարեւան տարածքները: Պարթեւական թագավորության դեմ տարած հաղթանակից հետո Տիգրան Մեծն ընդունեց «արքայից արքա» տիտղոսը եւ իր հայացքն ուղղեց դեպի հարավ-արեւմուտք՝ Մերձավոր Արեւելքի երկրների ուղղությամբ:

Էդուարդ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ
Պատմ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր

Գրականագետ Ավագ Խաչատրյանը, 11 տարի առաջ հիմնելով «Հրաչյա Աճառյան» ոչ պետական, բայց առաջինը պետական հավատարմագիր ստացած բուհը, չդադարեցրեց իր գիտական աշխատանքը բանասիրության բնագավառում։ Վերջին տարիներին լույս տեսան իսահակյանագիտությանը նվիրված նրա գործերը՝ «Ավետիք Իսահակյանի սիրերգությունը», «Ավետիք Իսահակյանի հայրենասիրական պոեզիան», ինչպես նաեւ՝ հայրենի եզերքին նվիրված «Ելփին» պատմագեղարվեստական երկը։ Իսկ «Հրաչյա Աճառյան» համալսարանը մեկ տասնամյակի ընթացքում հասցրել է դառնալ ժամանակին համընթաց գործող կրթական, գիտական ու մշակութային կենտրոն, որի շուրջն են համախմբված հանրապետության ճանաչված ակադեմիկոսները, դոկտոր-պրոֆեսորները, դոցենտները, մշակութային ու հասարակական գործիչները։

Օրերս լրացավ Ավագ Խաչատրյանի ծննդյան 70-ամյակը։ «Քրիստոնյա Հայաստանը» ջերմորեն շնորհավորում է աճառյանցիների հոբելյարին եւ մաղթում անսպառ եռանդ՝ իրագործելու ամենանհավանական թվացող երազներն ու ծրագրերը, որպեսզի առիթը չունենանք հիշելու Հ. Պարոնյանի հետեւյալ միտքը. «Տգիտութիւնը հիւանդութեանց սոսկալին է եւ բռնաւորութեանց ողորմելին։ Ողորմեցէ՛ք տգէտներուն»։

ԿԻՑ ՄԵՆՅԱԿՈՒՄ

«ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹՅԱՄԲ Է, ՈՐ ՄԱՐԴԸ ԿԱՐՈՂ Է ԱՆԽՈՑԵԼԻ ԴԱՌՆԱԼ»

Մեր հյուրն է «Հրաչյա Աճառյան» համալսարանի ռեկտոր, բանասիրության դոկտոր, պրոֆեսոր ԱՎԱԳ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

- Գիտական, կրթական ու հասարակական ակտիվ գործունեություն մի իրականության մեջ, ուր հատկապես վերջին 10-ամյակում հաճախ է հիշեցվում մեծ բանաստեղծի կանխատեսած ոգու սովի անխուսափելիության մասին։ Իսկապես եկե՞լ է ոգու սով, եւ այդ աղե՞տն է, որ Ավագ Խաչատրյանին մղել է հակադրվել սպառնալիքին ու գործել, թե՞ այլ ակունք ունի այդ մղիչ ուժը։

- Մեզ համար ոգեշնչման անսպառ աղբյուրը մեր հայրենիքի հզորացման, նրա կրթության, գիտության, արվեստի, գրականության զարգացման տեսլականն է։ Հոգեւոր արժեքներն են, որ դարեր շարունակ պահել են մեզ, իսկ այսօր առավել ընդգծված է դրանց դերը։ Իհարկե, երբ հոգեկան աշխարհով մեծ չլինես զարգացման այդ հեռանկարներին եւ երբ չընտրես արարումի ճանապարհը, հազիվ թե կարողանաս նոր բան ստեղծել։ Ոգու սովին, որ դեռեւս բացավորում է, մենք իրոք հակադրել ենք մեր հոգեկան աշխարհին հարազատ գործերը։

90-ականների սկզբին, երբ խավարի բացավորություն էր, հացի խնդիրն էր տիրապետող, նյութական առումով բացարձակ ծանր վիճակ էր, իրականությանը պետք էր հակադրվել կառուցումով, արարումով, ստեղծումով։ Կյանքի կոչեցինք նոր մասնավոր կրթական համակարգը, որի կողքին պետք է զարգացնեինք նաեւ գիտական համակարգը եւ հրատարակեինք մեր գիտնականների անտիպ աշխատությունները՝ նպաստելով հայագիտության տարբեր խնդիրների լուծմանը։ Արդեն հրատարակել ենք Ստեփան Պողոսյանի «Հայկական հարցի եւ Հայոց ցեղասպանության պատմությունը», «Սասունցիները», Ավիկ Իսահակյանի եւ իմ գրքերը՝ նվիրված Ավետիք Իսահակյանի պոեզիային, նրա գիտական կենսագրությանը, ինչպես նաեւ Հր. Աճառյանի «Հայ գաղթականության պատմությունը», Ավ. Իսահակյանի «Աֆորիզմները» եւ այլն։ Մեր համալսարանում գործում են Հայկական հարցի եւ Հայոց ցեղասպանության, հնդկագիտության, եվրոպագիտության, իտալական եւ հունական մշակույթի ու լեզվի գիտահետազոտական կենտրոններ։ Այս ամենի կազմակերպումը պայմանավորված է մեր հոգու թելադրանքով։

- Այսօր ի՞նչ ասել է «հայկական հարց», ո՞րն է յուրաքանչյուր հայի, ուրտեղ էլ որ նա բնակվի, առաջնահերթ խնդիրը կամ պահանջատիրությունը նախ ինքն իրենից։

- Հայկական հարցի եւ Հայոց ցեղասպանության խնդիրների ուսումնասիրման ու քննարկման նպատակով բազմաթիվ միջազգային եւ տեղական գիտաժողովներ ենք հրավիրել, ուր արծարծվել են մեր ազգային տանջալի խնդիրներին վերաբերող հարցեր։

Այդ գիտական կենտրոնի հիմնական խնդիրներից մեկն այն է, որ մենք անպայման հետամուտ լինենք Հայկական հարցի լիարժեք լուծմանը։ Մեր նպատակն այն է, որ հայ երիտասարդի, հայ երեխայի, հայի մեջ առհասարակ կրակը բորբոք պահվի, չէ՞ որ հայրենիքի կորուստ ենք ունեցել։ Այսօր մենք չենք առաջարկում բանակ ստեղծել եւ անմիջապես արշավել ու գրավել Արեւմտյան Հայաստանի մեր հողերը։ Խոսքն այն մասին է, որ դիվանագիտական ճանապարհով ու նաեւ մեր հոգիներում կրակը վառ պահելով գնանք-հասնենք վերջնակետին։ Մենք չենք կարող անտարբեր մնալ, ինքներս մեզ պիտի արթուն պահենք։

Այսօր մեր ազգային գաղափարախոսության հենքը ո՞րն է, մենք ո՞ւր ենք գնում... Ոչ ոք չունի այս հարցերի պատասխանները։ Այսպես խարխափելով, օր-օրի միայն հացի հետեւից վազելով՝ ո՞ւր ենք հասնելու...

Ռուսաստանի հայերի միության հետ ստեղծել ենք նաեւ Հայկական գաղափարաբանության գիտական կենտրոն, որտեղ մշակենք մեր ազգային գաղափարախոսությունը, որը համախմբող լինի մեր ամբողջ հայությանը։ Ինչպե՞ս կարող ենք չմտածել այս ամենի մասին։ Մենք պատերազմ չենք հրահրում ոչ մի երկրի դեմ, այլ ձգտում ենք արթուն պահել ազգային զգացումները։

Տարիների ընթացքում այս հարցերի քննարկումներն արդեն որոշակի պտուղներ տվել են, եղել են արձագանքներ։ Մեր վերջին գիտաժողովում ուսանողական նստաշրջանին Հայկական հարցի եւ Հայոց ցեղասպանության մասին 40 հոգի զեկուցումներ կարդացին՝ անգլերենով, ֆրանսերենով, իսպաներենով ու գերմաներենով։ Սա փոքր նվաճում չէ։

- «Հայրենիքը բյուրեղի միայն մի նիստն է, որ անդրադարձնում է ողջ տիեզերքը»,- հայրենիքի գաղափարի այս ընկալումը կարո՞ղ է հոգեհարազատ լինել հային։

- Հայրենիքը տիեզերքի մի մասնիկն է՝ եւ ֆիզիկապես, եւ բարոյական, եւ գաղափարական չափանիշներով։ Կուզենայի այդ մասնիկի մեջ տեսնել տիեզերական այն մեծությունները, որ տեսել են մեր բանաստեղծներն ու գիտնականները։ Փառք Աստծո, հայ գիտնականները տիեզերական ուսումնասիրությունների, չափումների մեջ ամեն ինչ արել են, եւ այդ գիտական հետազոտությունների պտուղները եւս պետք է չափանիշ դառնան մեր ընկալումների համար, որպեսզի հայը չհեռանա հայրենիքից։

Հետամուտ պետք է լինենք, որ աշխարհի տարբեր ծայրերում գտնվող, բայց մեր հայրենիքի մասնիկը հանդիսացող ազգակիցները բռնեն ներգաղթի ճանապարհը։ Բայց, ցավոք, չեմ զգում այն տրամադրությունները, որ կտանեին դրան։ Պասսիվ, հայեցողական վերաբերմունք կա այդ հարցի նկատմամբ, մինչդեռ անհրաժեշտ են ակտիվ, խիզախ քայլեր, որոնք պետք է արգասավորվեն հայրենիքի նկատմամբ սիրով։ Անշուշտ, դրան զուգահեռ պետք է ապահովվեն անհրաժեշտ պայմաններ եկողների համար՝ իրավական դաշտ, հավասար իրավունքներ, արարումի համար շահագրգիռ վիճակ...

Մեր ժողովուրդը մշտապես գրեթե մոլեռանդորեն շինություններ է կառուցել օտար հողում, օտար երկնքի տակ, իսկ այն ժողովուրդը, ում համար կառուցվել են դրանք, հետագայում չի գնահատել։ Այսօր էլ մեր հայ գործարարները ամենուրեք հրաշք կառույցներ են ստեղծում... Իսկ եթե այդ ամենն արվի հայկական հողի վրա, կմնա մեր սերունդներին, կմնա այն հոգեւոր աշխարհին, որի համար մենք այսօր պայքարում ենք, եւ ամենեւին կորստի ենթակա չի լինի։ Հայերս երբեք չենք մոռացվի աշխարհում, եթե մեր հողի վրա ստեղծենք այն, ինչ կարող ենք։ Հայրենիքի հզորացումը չպետք է դիտենք լոկ որպես խոսքեր, ոգեկոչումներ... Գործնական քայլեր պետք է կատարենք ցանկացած օր, ցանկացած ժամ ամեն մեկս մեր քարը քարի վրա դնելով։

- Ինչո՞վ է պայմանավորված կրոնի պատմություն առարկայի դասավանդումը մի բուհում, ուր չկա աստվածաբանության ֆակուլտետ։

- Իր ազատությունն ու անկախությունը վերագտած Հայաստանում այլեւս ապացուցման կարիք չունենք, որ քրիստոնեությունը, Հայոց Եկեղեցին մեզ պահել են դարեր շարունակ, եւ այսօր էլ մենք պետք է հավատարիմ մնանք մեր հավատին ու Եկեղեցուն։ Երկար

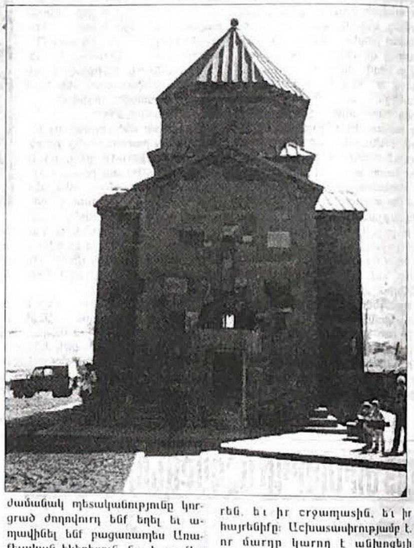

ժամանակ պետականությունը կորցրած ժողովուրդ ենք եղել եւ ապավինել ենք բացառապես Առաքելական եկեղեցուն, նա է, որ մեզ ուղղորդել է շատ հարցերի հաղթահարման, լուծման ճանապարհով, նաեւ հաղթանակների. նկատի ունեմ միայն 451 թվի Ավարայրի ճակատամարտը, որտեղ հանուն հավատի, հանուն մեր Եկեղեցու նահատակվեցինք, բայց բարոյական հաղթանակ տարանք։ Իհարկե, դա հետագայում էլ մեզ համար մեծ նշանակություն ունեցավ...

Այս ամենը քաջ գիտակցելով է, որ մեր համալսարանում առաջին իսկ օրվանից դասավանդվել է կրոնի պատմություն առհասարակ եւ Հայոց Եկեղեցու պատմություն մասնավորապես։ Բացի այդ, այս տարվանից մեր ուսանողներին դասավանդվելու են Հայոց Եկեղեցու տոները։

Մենք մտահոգ ենք մեր իրականության մեջ այսպես կոչված այլընտրանքային կրոնական ուղղությունների ներթափանցմամբ, որոնք խաթարում են մեր երիտասարդների հոգեբանությունն ու մտածողությունը, շեղում առաքելական վարդապետությունից։ Դրանք մեր կողմից խստագույնս մերժելի են, իսկ մերժման կերպերից մեկը ճշմարտության ուսուցանումն է։

Երբ մի ինչ դադարեցնում են ազգային, հայրենասիրական, եկեղեցասիրական գաղափարների սերմանումը, դրանց փոխարեն անպայման սողոսկում են աղանդավորական շարժման ինչ-ինչ տարրեր, որոնք սկսում են մոլորեցնել անտեղյակներին եւ ավերածություններ գործել...

- Ըստ Ձեզ՝ ո՞րն է մարդու ամենախոցելի կողմը։

- Ինձ համար աշխատասիրությունն է չափանիշը։ Պարապ-սարապ մնալով, ոչինչ չստեղծելով մարդը կործանման կհասցնի եւ իրեն, եւ իր շրջապատին, եւ իր հայրենիքը։ Աշխատասիրությամբ է, որ մարդը կարող է անխոցելի դառնալ։

- Իսկ ի՞նչը կարող է վեհացնել մարդուն. Նարեկացու ոգով ի խորոց սրտի խոսքն Աստծու հե՞տ, թե՞ մեկ այլ բան։

- Առաջին հերթին բարոյական սկզբունքները։ Մենք դեռ շատ պիտի մաքրագործենք ինքներս մեզ, այո, նաեւ աղոթքով, որպեսզի ազգովի հավատարիմ մնանք բարձր բարոյականության նորմերին։

- «Ոսկին փորձվում է կրակի մեջ, իսկ մարդը՝ տառապանքի»,- աստվածաշնչյան իմաստություններից է, ո՞րն է տառապանքի Ձեր ըմբռնումը։

- Առանց տառապանքի ոչինչ չի ստեղծվում։ Սեւակի խոսքով ասեմ՝ մինչեւ չզգես, երեխա չի ծնվի։ Մարդը մինչեւ ներքին բորբոքում չապրի, մինչեւ տառապանքի քուրայով չանցնի, չթրծվի, հազիվ թե երջանկության հասնի...

Զրույցը վարեց
Աննա ԱԼՈՅԱՆԸ

ՀԱՆԱՉԵՆՔ ՄԵՐ ՍՐԲԱՆԿԱՐԻՉՆԵՐԻՆ

Սրբանկարչությունը Հայ եկեղեցում դարերի պատմություն ունի: Սխալված չենք լինի, եթե ասենք, որ առաջին սրբապատկերները (իկոնա) եւ որմնանկարները հայոց եկեղեցիների ընդհանուր նկարազարդման պատկերագրական նախնական համակարգում ի հայտ են եկել արդեն վաղագույն շրջանում՝ եկեղեցական-ծիսական կյանքին զուգընթաց: Այս ենթադրությունը հիմնավորվում է այն բանով, որ Դ եւ Զ դարերից պահպանված սրբապատկեր-հարթաքանդակները, որմնանկարների բեկորներն ու բարձրարվեստ մանրանկարներն անպայման պետք է ունենային գեղարվեստական, կոմպոզիցիոն, ոճական ու պատկերագրական զարգացման մի նախընթաց շրջան, որը պետք է հիմնված լիներ թե՛ եկեղեցու աստվածաբանության, թե՛ ազգային գեղարվեստական մտածողության սկզբունքների վրա: Դրա փաստացի վկայությունը Է դարի հեղինակ Վրթանես Քերթողի «Յաղագս պատկերամարտաց» սրբապատկերի ջատագովությանը նվիրված երկն է, որի մի հատվածում եկեղեցական արվեստի տեսաբան հանդես եկող վարդապետը գրում է. «[Մեր եկեղեցիներում] նկարված ենք տեսնում Քրիստոսի բոլոր սքանչելագործությունները, ինչպես Գրքերում է գրված... ծնունդը, մկրտությունը, չարչարանքները, խաչելությունը, թաղումը, հարությունը եւ երկինք համբառնալը: Եկեղեցիներում նկարում են այս բոլորը, ինչ որ Սուրբ Գիրքն է պատմում»: Վրթանես Քերթողը, փաստորեն, նկարագրում է մի բավական զարգացած որմնանկարչական համակարգ, որը բնականաբար շատ ավելի հին է, քան այդ երկասիրության ստեղծման ժամանակն է:

Եվ աստիճանական զարգացում ապրող սրբանկարչությունը փայլուն ու ներդաշնակ կիրառություն գտավ Ժ դարում Աղթամարի Ս. Խաչ եկեղեցում, նրա որմնանկարներում ու հարթաքանդակներում, որոնք իրավամբ համարվում են ոչ միայն հայկական, այլեւ համաքրիստոնեական արվեստի եզակի գլուխգործոցներ:

Այդպես, դարից դար զարգացավ, ամրապնդվեց մեր եկեղեցական կերպարվեստը՝ պարգեւելով բազմաթիվ մեծարժեք գործեր, որոնք առ այսօր ուսանելի են ոչ միայն իրենց գեղարվեստական արժանիքներով, այլ մանավանդ իրենց ասելիքով, քանի որ եկեղեցական արվեստի յուրաքանչյուր նմուշ, անկախ նրանից, թե կերպարվեստի որ ճյուղին է պատկանում, պատկերի լեզվով արտահայտում է Սուրբ Գրքի փրկաբեր հայտնություններն ու ճշմարտությունները՝ նորոգելով ու կրթելով եկեղեցու անդամների հոգին ու միտքը: Այդ հարթաքանդակ, որմնանկար, մանրանկար կամ գեղանկար սրբապատկերները խոսում են նաեւ այն մարդկանց, այն մեծ վարպետների մասին, որոնց ստեղծագործ հանճարի արգասիքն են դրանք, նրանց հոգեւոր գիտության, աստվածաբանական բարձր պատրաստվածության խոսուն վկաները:

Այսօր, սակայն, մեր սրբանկարչության փայլուն ձեռքբերումները, ցավոք, մնացել են անցյալում: Կարող ենք փաստել, որ մեր սրբանկարչությունը բացարձակապես բարձիթողի եւ անտեսված է: Չկա դպրոց, որը կպատրաստեր սրբանկարիչներ, գրեթե չկան գործին գիտակ անհատ վարպետներ: Այդ պատճառով էլ նորաբաց եկեղեցիները զարդարվում են կանոնական տեսանկյունից անհարիր պատկերներով, պատկերներ, որոնք նույնիսկ գեղարվեստական առումով բավարար բարձունքում չեն գտնվում: Ասածի խոսուն օրինակը Երեւանի Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցին է: Եկեղեցու խորանապատկերների համար հայտարարված մրցույթի հանձնաժողովն այդպես էլ չկարողացավ ներկայացված հարյուր նկարից ընտրել գեթ մեկը, որն արժանի կլիներ տեղ զբաղեցնելու Ավագ խորանում: Պատճառը նույնն էր, ինչ մյուս եկեղեցիներում: Սրբապատկերներից եւ ոչ մեկը չէր բավարարում մրցութային հանձնաժողովի ներկայացրած պահանջներին: Իսկ Ավագ խորանի անկյունային մասերը զբաղեցնող սուրբ առաքյալների հարթաքանդակներն այնքան էսքիզային են կատարված, որ նույնիսկ մոտիկից դիտելիս չեն թողնում ավարտուն պատկերի տպավորություն: Իսկ հեռվից դիտելիս բացարձակապես հնարավոր չէ հասկանալ, թե ինչ է պատկերված: Մեծ բացթողում էր նաեւ այն, որ ս. Գրիգոր Լուսավորչին նվիրված եկեղեցում այդպես էլ տեղ չգտավ մեր մեծագույն Սրբի պատկերը...

Ո՞րն է պատճառը: Հիմնական պատճառն այն է, որ եկեղեցուց դուրս սրբանկարչություն չի լինում: Աշխարհիկ մտածողության նկարիչը երբեք չի կարող սրբապատկեր ստեղծել, քանի որ սրբանկարչությունը նվիրական (սակրալ) արվեստ է եւ չի ընդունում աշխարհիկ ճաշակ ու մոտեցումներ: Պատճառներից մեկն էլ այն է, որ մեր այն հատուկենտ նկարիչները, ովքեր ուսումնասիրել եւ ծանոթ են սրբանկարչության տարրական օրենքներին, այդպես էլ անհայտ են մնում մեր եկեղեցու հոգեւոր իշխանությանը: Նրանց պարզապես չեն ճանաչում...

Այդպիսի նկարիչներից է Կամո Վարդանյանը: Ծնվել է 1962 թվականին Սիսիանի շրջանի Գոռհայք (Բազարչայ) գյուղում: 1983-1989 թթ. սովորել է Երեւանի Գեղարվեստաթատերական ինստիտուտում: Ավարտել է քանդակագործական բաժինը: Ուսումնառությունից հետո ներքին մի մղումով սկսել է հետաքրքրվել միջնադարյան սրբանկարչությամբ: Տարիներով ուսումնասիրել է թե՛ հայկական, թե՛ ընդհանուր քրիստոնեական կերպարվեստը՝ լինի դա քանդակ, որմնանկար կամ մանրանկար: Փորձել է խորամուխ լինել եկեղեցական արվեստի գաղտնիքների մեջ, հասկանալ այդ արվեստի յուրօրինակ լեզուն ու արտահայտչամիջոցները: Եվ տարիների որոնումները տվեցին իրենց արդյունքը. Կամո Վարդանյանը ձեւավորեց կրոնի երեք դասագիրք, ապա փորձեց ուժերը նաեւ մոնումենտալ գեղանկարչության ասպարեզում՝ Շուշիի Ս. Ամենափրկիչ (Ղազանչեցոց) վերաօծված եկեղեցին զարդարելով տասներկու առաքյալների մեծադիր որմնանկարներով: Նույն եկեղեցու համար նա նկարեց նաեւ «Հիսուս Ամենակալ» (ուշագրավ է, որ Կամո Վարդանյանն այստեղ վերստին կյանքի կոչեց «Հիսուս Ամենակալ»՝ այսօր գրեթե մոռացության մատնված սրբապատկերը, որը միջնադարում գերիշխող էր ողջ քրիստոնեական արվեստում) ու «Աստվածամայրը Մանկան հետ» սրբապատկերները: Իսկ ավելի ուշ Խորվիրապի եկեղեցու համար նկարեց «Աստվածամայրը Մանկան հետ» սրբապատկերը:

Կամո Վարդանյանը՝ որպես սրբանկարիչ, ինքնատիպ արվեստագետ է: Նրա արվեստում համադրվել են սրբապատկերի ընդհանուր կանոնը, պատկերագրական օրենքները եւ զուտ հայկական գեղարվեստական մտածողության հնադարյան սկզբունքները: Նրա ստեղծագործությունն ինքնատիպ է նաեւ այն պատճառով, որ Կամոյի պատկերաստեղծական մոտեցումները, կերպարների տիպաբանությունը գալիս են քանդակագործությունից՝ հաղորդելով նրա սրբապատկերներին ներքին մոնումենտալիզմ եւ կոմպոզիցիոն կայունություն: Այդպիսին են նաեւ նրա մանրանկարչական աշխատանքները: Եվս մի քանի առանձնահատկություն. Կամո Վարդանյանը, քաջածանոթ լինելով սրբապատկերի ավանդական կանոնին եւ ստեղծագործելով այդ կանոնի թույլատրած սահմանում, միաժամանակ կարողացել է հանդես բե-

րել նաեւ զգուշավոր-ստեղծագործական մոտեցում: Չխախտելով դարերով մշակված պատկերագրական կարգը՝ նա մասնավորապես կարողացել է նորովի մեկնաբանել կերպարը՝ ստեղծելով կերպարի էությունը, առանձնահատկությունը բնութագրող բոլորովին նոր արտահայտչամիջոցներ: Այդպիսին են հատկապես Շուշիի Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցու առաքյալների պատկերները:

Հայտնի է, որ առաքյալներին պատկերել են դեռեւս վաղ քրիստոնեական արվեստում: Սկզբնապես նրանք պատկերվում էին խորհրդաբանորեն, ոչ անտրոպոմորֆ: Այդ պատկերներն ունեին հետեւյալ լուծումը: Հորինվածքի կենտրոնում պատկերվում էր փրկչական խաչը, որի շուրջ խմբվում էին Տիրոջ գառները (առաքյալները): Հետագայում առաքյալներին նկարում էին արդեն մարդակերպ՝ Հիսուս Քրիստոսի Փառքի Աթոռի մոտ: Կային նաեւ այլ պատկերագրական տարբերակներ: Ավելի ուշ ձեւավորվեց առաքյալների պատկերման նոր տիպ: Արեւմտյան քրիստոնեական արվեստի ազդեցությամբ՝ նրանց սկսեցին պատկերել նահատակության գործիքը ձեռքներին, իսկ Պետրոս առաքյալը ձեռքին ուներ դրախտի ու դժոխքի բանալիները: Այդպես է մասնավորապես Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Մայր տաճարի Ավագ խորանի բեմի ստորին մասի նկարազարդումը, որտեղ առաքյալները պատկերված են հար եւ նման վերը նշվածին:

Կամո Վարդանյանը Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցում առաջարկել եւ իրագործել է նոր

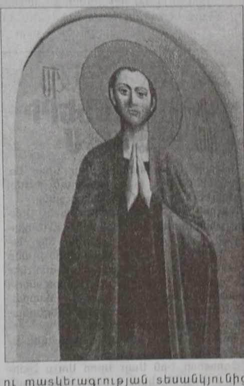

ու պատկերագրության տեսանկյունից խիստ հետաքրքիր լուծում: Նա Տիրոջ աշակերտներին ներկայացրել է գեղարվեստորեն շեշտելով նրանց աղոթական վիճակն ու քարոզչական առաքելությունը: Այստեղ էական առաքյալների ձեռքերի շարժումներն են, որոնք պատկերված են մերթ երկինք պարզված, մերթ կրծքի մոտ ափերը փակ, Ավետարանը կրծքին հպած, օրհնության նշանով եւ այլն: Շատ հետաքրքիր է լուծված հատկապես Ս. Թովմաս առաքյալի կերպարը, որը, կարծես, քայլ է անում դեպի դիտողը ու այդպիսով արձագանքում նրա աղոթքին:

Նկարչի ստեղծած կերպարներն առանձնանում են իրենց ոգեղինությամբ: Նրանց դեմքերն առինքնող են ու երկնային, ինչն այնքան կարեւոր է սրբապատկերի համար: Ճաշակով ու նրբորեն են ընտրված գույները, որոնք ոսկե ֆոնի հետ մեկտեղ ընդգծում են հանդերձների ձեւածավալային ամբողջականությունը:

Կարելի է շարունակել Կամո Վարդանյանի ստեղծագործության վերլուծությունը, սակայն բավարարվենք այսքանով: Նշենք նաեւ, որ նկարիչը երազում է սրբանկարչության դպրոց հիմնելու մասին, որտեղ սրբապատկերը կդառնա հատուկ ուսումնասիրության առարկա, եւ բազմաթիվ նկարիչներ կանցնեն վերապատրաստման դասընթացներ: Սակայն սա այդպես էլ երազանք է մնում... Իսկ այսօր շնորհաշատ նկարիչն աշխատում է իր արվեստանոցում՝ բաղձալով այն օրվան, երբ կրկին իր կարողությունները կծառայեցնի ի շինություն մայր եկեղեցու:

Ավետ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ
Արվեստաբան

ԹՈՂ ՈՉ ՄԻ ԵԿԵՂԵՑԻ ԿԻՍԱԿԱՌՈՒՅՑ ՉՄՆԱ

1901 թ. քրիստոնեությունը Հայաստանում պետական կրոն հռչակման 1600-ամյակին, Դիլիջանի Սուրբ Աստվածածին նախկին եկեղեցու տեղում կանգնեցվեց նոր եկեղեցի, որի կյանքը, դժբախտաբար, ընդամենը 35 տարի տեւեց: Այն կառուցվել էր շուշեցի մեծահարուստ Հակոբ Տեր-Հակոբյանի այրու՝ Եվայի միջոցներով եւ կրկին օծվել Սուրբ Աստվածածնի անունով: Դա ճարտարապետական ժամանակակից լուծումով մի գեղեցիկ կառույց էր: Թեեւ Դիլիջանում նախկինում էլ եղել են եկեղեցիներ, որոնց մասին վավերագրերում եւ մամուլում հիշատակություններ կան, սակայն տարբեր պատճառներով քայքայվել կամ քանդվել են, սակայն դիլիջանցին առանց եկեղեցու չի մնացել, կառուցել է նորը, ավանդություններով կապվել նրա հետ: Նախկին եկեղեցիներից եւ ոչ մեկը չի եղել այդքան գեղեցիկ եւ լավը, ինչպես այդ նորը: Ասվածի ապացույցն այն եզակի լուսանկարն է, որը կատարվել է այդ տարիների Դիլիջանի հայտնի լուսանկարիչ Վիսոչկինի կողմից: Եկեղեցին իսկապես համարվել է ժամանակի լավագույն կառույցներից մեկն իր տարածքում, եւ տիկին Եվա Տեր-Հակոբյանի բարերարությունն արժանացել է Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Մկրտիչ Խրիմյանի հատուկ օրհնության եւ գնահատանքի կոնդակին:

Հնում, երբ բնակավայր էին հիմնում, առաջինը կառուցում էին իրենց աղոթատունը՝ համայնքի համախմբման օջախը: Առանց եկեղեցու բնակատեղին չէր կարող համարվել բնակավայր, գյուղ եւ այլն: Հայն առանց եկեղեցու կյանք չի ունեցել: Իզուր չէ, որ հայ մեծ գրող Ռափայել Պատկանյանը դեռեւս 125 տարի առաջ ասել է. «Ամեն քրիստոնյա հայ չէ, բայց ամեն հայ քրիստոնյա է՝ այդ դավանանքին նվիրված»:

Վերոհիշյալ Սուրբ Աստվածածին եկեղեցին խորհրդային իշխանության տարիներին՝ 1936 թվականին, քանդվեց: Դրա ականատեսներից մեկն էլ եղավ տողերիս հեղինակը: Եվ մինչեւ օրս տեղի բնակչությունը, այստեղ ժամանող հովեկները, հյուրերը զրկված են այս գեղատեսիլ քաղաքում աղոթատեղի ունենալու հնարավորությունից, եւ հաճախ նրանք մոմ վառելու, միասնական աղոթք անելու համար հարկադրված են լինում հասնել պատմական Հաղարծին: Հակառակ այդ բացին՝ դիլիջանցիներից շատերը եկեղեցական տոներին այցելում են իրենց տարածքում գոյություն ունեցող խաչքարերին, մոմ վառում, խնկարկում, իրենց աղոթքն անում:

Խորհրդային կարգերի փլուզումից հետո աստիճանաբար փոխվեց իշխանությունների վերաբերմունքը դեպի ազգային կրոնը: Դիլիջանում բարձրացվեց եկեղեցի ունենալու հարցը: Համաժողովրդական քննարկման դրվեց եկեղեցու կառուցման տեղի ընտրությունը: Ի վերջո որոշվեց եկեղեցին կառուցել լճափի կանաչապատ ընդարձակ վայրում:

Գտնվեցին բարերարներ՝ լոնդոնահայ ամուսիններ Հակոբ եւ Ռիտա Չերչյանները: Թեմի այն ժամանակվա առաջնորդ Արսեն արք. Բերբերյանի ձեռամբ օծվեց հիմնաքարը: Նախագծերը պատրաստելու համար քաղաքային խորհուրդը հատկացրեց 500000 ռ. գումար, կատարվեցին հետազոտական եւ շինարարական աշխատանքները, կանգնեցվեցին վեմերի հենապատերը, եւ այսքանը միայն: Այժմ դադարեցվել են այդ կառույցի շինարարական աշխատանքները, եւ թվում է՝ բացակայում է այն շարունակելու մտահոգությունը: Տարիներ առաջ բոլորն այն համոզման էին, թե եկեղեցու շինարարությունը կավարտվի նախատեսված ժամանակին՝ 2001 թ., սակայն...

Հուսանք, որ Դիլիջանի եկեղեցին կկառուցվի, եւ ոչ թե կմնան օր-օրի փլուզվող կիսակառույց պատերն ու լքված հուշաքարը...

Հենրիկ ԽԱՌԱՏՅԱՆ

ՔՆՆԱՇՐՋԱՆ. ՎԿԱՅԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՆՁՆՈՒՄ

Հուլիսի 27-ից սկսվեց Մայր Աթոռ Սբ. Էջմիածնի ՔԴԿ-ի կազմակերպած՝ կրոնի ուսուցիչների լսարանների քննաշրջանը:

Հուլիսի 27-29, գլխավորությամբ Սյունյաց թեմի առաջնորդ Տ. Աբրահամ եպիսկոպոսի եւ ՔԴԿ-ի վարիչ-տնօրեն Տեր Ղեւոնդ քահանայի, նաեւ մասնակցությամբ տեղական ՔԴԿ-ների պատասխանատուներ Տեր Նարեկ եւ Տեր Պարթեւ քահանաների, թեմին պատկանող «Սիրանույշ» ճամբարում քննություններ անցկացվեցին Եղեգնաձորի եւ Գորիսի լսարաններում:

Հուլիսի 31-ին ստուգարք անցկացվեց Ալավերդու ուսուցչաց լսարանում:

Օգոստոսի 1-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոնը Հայ Առաքելական եկեղեցու Գեղարքունիքի թեմում վերապատրաստման երկտարյա դասընթացներն ավարտած՝ Գեղարքունիքի մարզի 40 ուսուցիչ-ուսուցչուհիների Հայ Առաքելական եկեղեցու պատմության եւ կրոնի դասավանդման վկայականներ հանձնեց: Գեղարքունիքի թեմի առաջնորդանիստ Սբ. Աստվածածին եկեղեցում ուսուցիչներին վկայականներ հանձնեցին առաջնորդական տեղապահ Տ. Դերենիկ վարդապետ Դավթյանը, Սբ. Էջմիածնի ՔԴԿ-ի վարիչ-տնօրեն Տ. Ղեւոնդ քահանա Մայիլյանը եւ թեմի Քարոզչական կենտրոնի տնօրեն Տ. Գնել քահանա Սողոմոնյանը: Վկայագիր ստացած ուսուցիչները մինչ նոր ուսումնական տարվա սկիզբը՝ որակավորման եւս մի քանի դասընթացներ անցնելուց հետո, Հայ Առաքելական եկեղեցու պատմություն եւ քրիստոնեական կրոնի դրույթներ կդասավանդեն մարզի 23 հանրակրթական դպրոցներում, Գավառ քաղաքի 2 պրոֆտեխուսումնարաններում եւ ԵՊՀ-ի՝ Գավառի մասնաճյուղում:

Արարողության ընթացքում Դերենիկ վարդապետն իր առաջնորդական բարեխնամ հորդորները հղեց ուսուցիչներին: Սթափեցնող խոսքերով հանդես եկավ Տեր Ղեւոնդ քահանան: Տեր հայրը շեշտեց ուսուցիչների՝ Աստծո զինվոր լինելու հանգամանքը եւ մանավանդ պատասխանատվությունը եկեղեցու եւ ազգի նկատմամբ: Իսկ թեմի ՔԴԿ-ի պատասխանատու Տեր Գնել քահանան իր խոսքում կարեւորեց ամեն ինչում Աստծո երկյուղով ընթանալու առաջնայնությունը: Ուսուցիչներից մի քանիսը հանդես եկան շնորհակալական խոսքերով:

Արարողության ավարտին, Դերենիկ վարդապետի գլխավորությամբ, ուսուցիչներն ու հոգեւորականներն ուխտի գնացին Այրիվանք:

Վարազդատ սրկ. ՔՈՉԱՐՅԱՆ

Ի. ՔԱՀԱՆԱ ԺԻԼՈՎ

ԻՆՉ ԵՆ ԱՍՈՒՄ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՄԱՐԴԻԿ ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ՄԱՍԻՆ

Սկիզբը՝ թիվ 3, 4, 6, 7, 9, 11, 13, 14

Մեկ ուրիշ իրավաբանի՝ հայտնի դատապաշտպան **Լ. Վ. Ստասովի** հուշերում կարդում ենք.

«5-6 տարեկանից ի վեր միշտ ընթերցել եմ Ավետարանը: Կարելի է ասել, որ դա այնժամ (հատկապես մինչեւ 17 տարեկանս) եւ ավելի ուշ ինձ վրա ներգործած տպավորություններից եւ ազդեցություններից ամենազորեղն էր»:

Գալով փիլիսոփաներին՝ առաջին տեղը կհատկացնեինք նոր ժամանակների ամենահռչակավոր փիլիսոփա **Իմանուիլ Կանտին (1724-1804)**: Նա պաշտում էր Աստվածաշունչը եւ այն համարում կրոնի օժանդակության եւ պահպանության լավագույն միջոց, որը հիրավի բարելավում է մարդկանց հոգիները, ինչպես նաեւ՝ բավարար միջոց այս նպատակին հասնելու՝ ոչ միայն իր ժամանակի, այլեւ հավիտյանների համար: Ուստի երբեք նա իրեն թույլ չէր տալիս ծաղրել Ս. Գիրքը եւ գտնում էր, որ անօգուտ ու թեթեւամիտ հարձակումներն Աստվածաշնչի վրա բնավ չեն նսեմացնում նրա արժեքը: Կանտը գրում է. «Հանդուգն իմաստուններն երեւակայում են, թե իրենք արդեն իսկ գերազանցել են մեր ունեցած Աստվածաշունչը, որը եկեղեցական հավատի առաջնորդն է: Անկարելի է, որ նրանք ստեղծեն եւ այն փոխարինեն մեկ այլ գրքով՝ այն դեպքում, եթե այն կորցներ իր վարկը: Բացահայտ հրաշքներ չեն լինում երկրորդ անգամ միեւնույն գործում»:

Այս մտածողը՝ փիլիսոփայության մեջ քննադատական ուղղության հիմնադիրը, մեծ ակնածանք էր տածում Ավետարանի հանդեպ: Մի առիթով նա իր ծանոթներից մեկին՝ Յունգ Շտիլինգին գրում է. «Ճիշտ եք անում, որ սփոփանք եք փնտրում Ավետարանում, քանզի այն անսպառ աղբյուրն է բոլոր ճշմարտությունների, որոնք անհնար է գտնել որեւէ այլ տեղում, թեկուզ եւ բանականությունը պրպտի իր ամբողջ ոլորտը»:

Յակոբիին ուղղած նամակում Կանտը գրում է. «Կարելի է համաձայնել, որ եթե Ավետարանը չուսուցաներ համընդհանուր բարոյական օրենքներն իրենց ողջ մաքրությամբ, ապա բանականությունն առ այսօր այսպիսի խորությամբ հասած չէր լինի դրանց»:

Մի առիթով քյոնիգսբերգյան իմաստասերը խոստովանել է. «Իմ ընթերցած բոլոր գրքերը, միասին վերցրած, ինձ այնքան չեն մխիթարել, որքան այս սաղմոսի խոսքերը.

«Եթե նույնիսկ անցնեմ մահվան ստվերների միջով, չեմ վախենա չարից, քանզի Դու, Տեր, ինձ հետ ես» (Սաղմ. ԻԲ 5):

Մի երիտասարդ աստվածաբան բողոքում էր հռչակավոր փիլիսոփա **Ֆիխտեին (1762-1814)**, թե վերջինիս երկերում շատ բան անհասկանալի է մնում իր համար, եւ ինքը չի կարողանում դրանք յուրացնել: Այդժամ Ֆիխտեն, ձեռքը դնելով իր առջեւ բացված Հովհաննեսի Ավետարանի վրա, ասում է. «Ընթերցեք Հովհաննեսի Ավետարանը: Այստեղ կգտնեք այն, ինչի մասին ես խորհում եմ. հետեւեք դրան»: Ֆիխտեի այս խոստովանությունը մեզ համար առավել եւս կարեւոր է նրանով, որ այն հնչել է փիլիսոփայի մահանալուց քիչ առաջ:

Աստվածաշնչի ընթերցանությունը սքանչելի բարոյական ու կենարար ներգործություն է ունեցել անվանի փիլիսոփա եւ քննադատ **Յ. Համանի (1730-1788)** վրա: Վերջինս իր ահռելի գիտելիքների եւ բացառիկ ընդունակությունների շնորհիվ ժամանակակիցների կողմից կոչվել է «հյուսիսային մոգ» եւ մեծապես ազդել իր դարաշրջանի լավագույն մտածողների՝ Հերդերի, Գյոթեի, Յակոբիի եւ ուրիշների վրա:

Ծառայության բերումով գտնվելով Անգլիայում՝ Համանը վատ միջավայր է ընկնում եւ անկանոն կյանք վարելով՝ ծախսում եւ իր, եւ այլոց գործերը: Այս անելանելի վիճակը նրան հասցնում է խոր վհատության: Փիլիսոփայի խոստովանությամբ՝ կրքերն այնպես էին տիրել իրեն, որ հաճախ նույնիսկ շունչ առնել չէր կարողանում եւ աղոթում էր մի ընկեր գտնել, որը կտար իր իսկ սրտի բանալին եւ առաջնորդող թելը իր բավիղի մեջ. որովհետեւ մարդկային բոլոր գիտական գրքերը նրա համար սոսկ թշվառ մխիթարիչներ էին: Նման սոսկալի վիճակում հայտնվելով եւ ոչ մի տեղ բարոյական աջակցություն չգտնելով՝ Համանն սկսում է ուշադիր ընթերցել Ս. Գիրքը եւ ապշում աստվածահայտ ուսմունքի ինքնատիպությամբ ու խորությամբ: Եվ միայն այստեղ է նա գտնում կյանքի՝ իրեն անհասկանալի շատ կողմերի բացատրությունը: Նա հանգում է այն եզրակացության, որ «յուրաքանչյուր փիլիսոփայական հակասություն եւ մեր գոյության ողջ պատմական առեղծվածը, նրա անթափանց գիշերը՝ terminus a quo եւ terminus ad quem (սկզբնաժամկետ, որից պետք է հաշվել, եւ վերջնաժամկետ, մինչեւ որը պետք է հաշվել), լուծվում են մարմնացյալ Բանի վկայություններով»:

Աստվածաշնչի ներգործությամբ խորին բարոյական հեղաշրջում է կատարվում փիլիսոփայի հոգում. նրա բանականությունը եւ սիրտը թոթափվում են ծանր ծածկույթից, նա կենդանանում է հոգով: Փիլիսոփային բարոյական կործանումից փրկած Աստվածաշունչն այլեւս ընդմիշտ դառնում է նրա իսկական եւ անբաժան ընկերը: Ըստ Համանի ուսմունքի՝ սուրբգրային պատմության յուրաքանչյուր պատում աստվածաշնորհ մարգարեություն է, որը վերաբերում է բոլոր դարերին եւ իրականանում ամեն մարդու հոգում, իսկ Աստծո շուրթերից ելած յուրաքանչյուր խոսք հոգեւոր մտքերի եւ զգացմունքների զարմանահրաշ զուգորդում է:

Շարունակելի

Թարգմանությունը ռուսերենից՝
Գրիգոր ԴԱՐԲԻՆՅԱՆԻ
Ավետ ԱՎԵՏԻՍՅԱՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՆՅԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
Կրոնական, մշակութային, լրատվական երկշաբաթաթերթ
Հիմնադիր՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին
Հրատարակիչ՝ Ս. Էջմիածնի Քրիստոնեական դաստիարակության կենտրոն
Գլխավոր խմբագիր՝ Աստղիկ Ստամբոլցյան

Գրանցման վկայական՝ 624
Խմբագրության հասցեն՝ ք. Վաղարշապատ, ՔԴԿ
հեռախոս՝ (0+31) 56780, 54510
Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարան
Ստոր. է տպագր. 15. 8. 2002 թ.
Տպաքանակը՝ 2500 **Գինը՝ 50 դրամ**